

НАЦИОНАЛЕН ОСИГУРИТЕЛЕН ИНСТИТУТ

ИНФОРМАЦИОНЕН БЮЛЕТИН

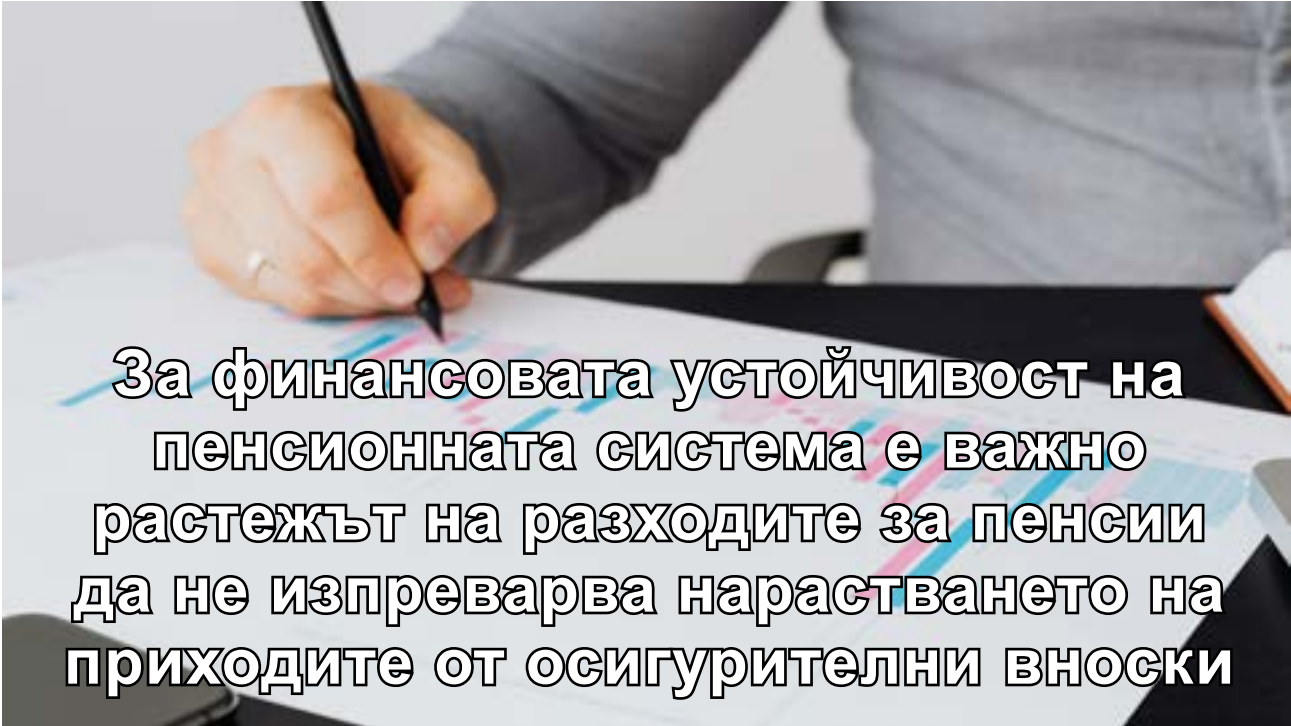
ГОДИНА XXIV, Брой 3, 2024

web: www.nssi.bg

Съдържание

За финансовата устойчивост на пенсионната система е важно растежът на разходите за пенсии да не изпреварва нарастването на приходите от осигурителни вноски.....	3
Динамика на основните показатели за личните пенсии за инвалидност, свързани с трудова дейност, за периода 2019-2023 г.....	7
Служебно и ежегодно преизчисляване на пенсиите на работещите пенсионери – специфика на процедурите и резултати за 2024 г.....	16
В ТП на НОИ в Хасково системата спира опитите за заобикаляне на нормативните правила във всички сегменти на фондовете на ДОО.....	25
Европейски практики в политиките за справяне с половите неравенства в социалното осигуряване.....	30

НОИ

Актьорски доклад на НОИ - 2024 г. (резюме)

За финансовата устойчивост на пенсионната система е важно растежът на разходите за пенсии да не изпреварва нарастването на приходите от осигурителни вноски

Актьорският доклад представя оценка на дългосрочното финансово състояние на фондовете на държавното обществено осигуряване (ДОО) в България за периода 2023-2070 г. Базовата година е 2023 г., като данните за нея са отчетни. Прогнозата е съобразена с пролетната макроикономическа прогноза на Министерството на финансите и демографската прогноза на Евростат от 2023 г., използвана за Доклада на ЕС по застаряването от 2024 г. (The 2024 Ageing Report).

1. През 2015 г. България реформира първия стълб на своята пенсионна система, което в съчетание с благоприятните икономически условия допринесе за кратък период да бъде постигнато съществено подобрение във финансовата устойчивост на ДОО. От 5,0% през 2015 г. трансферът от централния бюджет за покриване на недостига от средства в ДОО намаля до 3,0% от БВП през 2019 г. През следващите три години развитието на държавната социалноосигурителна система бе белязано от пандемията на COVID-19. ДОО стана един от инструментите за ограничаване на социалните последици от пандемията, за което бяха предприети редица мерки за повишаване адекватността на паричните обезщетения и пенсиите. Постигнати бяха видими подобрения в размерите на пенсиите. В сравнение с 2019 г. през 2022 г. средната пенсия достигна 674,54 лв. и отчете ръст от над 76%. За същия период и минималният размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст, и максималният размер на получаваните една или повече пенсии (т.нар. „таван“) нараснаха над два пъти. От под 39% през 2019 г. средната пенсия достигна до близо 52% от средния брутен осигурителен доход за страната през 2022 г. От друга страна обаче по-голямата част от разходите, необходими за тези мерки, бяха финансирани чрез трансфери от централния бюджет, а не от собствени приходи на осигурителната система. Неизбежно се получи така, че разрывът между приходите и разходите в ДОО се увеличи, също както и зависимостта на ДОО от държавния бюджет. През 2023 г., в която се проявиха с пълнота ефектите от предприетите мерки с постоянен характер, делът на трансфера от централния бюджет за покриване на недостига от средства достигна 5,3% от БВП, вече над нивото от 2015 г.

2. Прогнозите показват, че и в средносрочен, и в дългосрочен план, при параметрите на действащото законодателство, зависимостта на ДОО от държавния бюджет ще продължи да нараства. Стойностите на бюджетните показатели в Закона за бюджета на ДОО за 2024 г. предполагат, че делът на трансфера от централния бюджет за покриване на недостига от средства може да достигне 5,5% от БВП, а през следващите три години да надхвърли 6,0%. В дългосрочен план до 2070 г. дефицитът в ДОО ще се запази на нива от около 5% от БВП. Тези стойности са прогнозни и зависят от конкретните демографски параметри и икономически условия, но те ясно демонстрират, че проблемите пред финансовата устойчивост на ДОО няма да загубят актуалност.

3. Демографските процеси ще са основният източник на финансова нестабилност за ДОО. Населението на България ще застарява, числеността на хората в трудоспособна възраст ще намалява за сметка на населението над трудоспособна възраст. Очаква се, че до 2070 г. делът на хората на 65 и повече години ще достигне до 30,8% от населението при 21,6% през 2023 г. И ако през 2023 г. на 100 лица в трудоспособна възраст (15-64 г.) се падат 34 лица на 65 и повече години, то през 2070 г. те вече ще са 55. Ще нараства и средната продължителност на живота. За периода 2023-2070 г. се очаква тя да нарасне с 11,7 години за мъжете и с 9,5 години за жените.

4. За ДОО застаряването на населението води до намаляване на броя на хората, които правят вноски в системата, за сметка на онези, които черпят права от нея. Стойността на т.нар. „системен коефициент на зависимост“ (брой на пенсионерите с пенсия за трудова дейност на 100 осигурени лица) към момента е 68 и ще се задържи на тази стойност до към 2040 г., след което ще започне да нараства, достигайки до около 80 пенсионери на 100 осигурени лица в 2060 г.

5. Намаляващият брой на осигурените лица и промените в тяхната възрастова структура ще ограничават възможностите за нарастване на приходите от осигурителни вноски в ДОО. При допускането, че размерите на осигурителните вноски остават постоянни, в средносрочен план средният размер на осигурителната вноска в ДОО (за всички рискове) плавно ще намалява доколкото лицата, родени след 31 декември 1959 г., осигурени в универсалните пенсионни фондове (УНПФ) и поради това осигуряващи се в ДОО с 5 пр. п. по-нисък размер на вноската, ще заемат все по-голям дял в общия брой осигурени лица. Родените преди 1960 г. ще излязат от пазара на труда още преди края на това десетилетие и тогава за запазване нивото на приходите в ДОО ще е от решаващо значение нарастването на осигурителните доходи да става с по-бързи темпове, отколкото намаляването по демографски причини на броя на осигурените лица. В дългосрочен план се очаква делът на приходите от осигурителни вноски да остане на ниво малко над 6,0% от БВП.

6. Въведените през 2015 г. по-строги изисквания за придобиване право на пенсия за трудова дейност и правилата за изчисляване и осъвременяване на пенсиите ще смекчат последиците от демографското застаряване върху разходите за пенсии, но няма напълно да ги ограничат. При параметрите на действащото законодателство разходите за пенсии от БВП ще нарастват и ще надхвърлят 11% през следващите няколко години. След това те ще започнат слабо да намаляват, но ще остават трайно на нива между 10% и 11% за целия прогнозен период. Подобна динамика се обуславя от следните две групи причини:

- По-строгите изисквания за достъп до пенсия, водещи до дългосрочно намаляване броя на пенсионерите. До 2037 г. законоустановената пенсионна възраст за най-масовата трета категория труд трябва да достигне 65 години и за мъжете, и за жените, а още през 2027 г. изискуемият осигурителен стаж да бъде 37 години за жените и 40 години за мъжете. Затова и се прогнозира, че броят на пенсионерите с пенсия за трудова дейност ще намалява, като от около 1 971 400 лица през 2023 г. през 2070 г. броят им ще достигне 1 677 800 лица;

- Пенсионната формула и механизъмът за осъвременяване на пенсиите, водещи до дългосрочно намаляване на щедростта на пенсионната система. Прогнозите показват, че от сегашните си нива от около 55% в следващите десетилетия средната пенсия в ДОО ще замества все по-малка част от средния брутен осигурителен доход, достигайки до около 43-44%. Причините за това са основно три. От една страна при изчисляване на размера на пенсията се взема личният осигурителен доход за целия период след 1999 г., а не само за годините, в които той е най-висок. Също така трябва да се посочи действащото правило за осъвременяване на пенсиите, което в условия на ниска инфлация и умерен ръст на осигурителния доход води до това пенсиите да нарастват с по-бавни темпове от нарастването на средния осигурителен доход. Не на последно място трябва да се вземат предвид и разпоредбите за коригиране на личния осигурителен доход при изчисляване размера на пенсията за лицата, родени след 31 декември 1959 г. и осигурени и в ДОО, и в универсалните пенсионни фондове (УНПФ), към момента на упражняване на правото им пенсия от първия стълб.

7. Дългосрочните прогнози за разходите за пенсии не дават повод за оптимизъм, защото основното предизвикателство не е да се задържи нарастването на разходите, а да се намерят подходящи източници за финансирането им. За това подсказва и фактът, че през 2023 г. средният действителен размер на вноската за пенсия е 16,3%, доколкото все повече лица се осигуряват в ДОО с по-нисък размер на вноската, заради участието им в УНПФ. Необходимият размер на вноската за балансиране на приходите и разходите в системата обаче е бил 37,5%, т.е. с над 20 пр. п. по-голям. В съчетание с демографските проблеми, водещи до намаляване броя на осигурените, е видно, че възможностите за

нарастване на осигурителните приходи са ограничени. Налице е почти парадоксалното състояние ДОО да има ниски разходи като дял от БВП, пенсии и обезщетения с намаляваща адекватност, но и висок дефицит, който трябва да бъде финансиран с трансфери от централния бюджет.

8. Повишаването на броя на годините в осигуряване преди упражняване право на пенсия със сигурност ще се отрази благоприятно не само върху дългосрочното финансово състояние на ДОО, но и върху адекватността на пенсиите. Но следва да се има предвид, че процесът на нарастване на пенсионната възраст и изискуемия стаж за осигурените лица от трета категория труд все още не е завършил и затова въвеждането на още по-строги условия за пенсиониране сериозно ще влошат достъпа им до пенсия. Това обаче не отменя нуждата от преглед на някои съществуващи разпоредби, които водят до увеличаване на средната продължителност на получаване на пенсия без това да е съпроводено с по-дълъг период на осигуряване, т.е. да съответстват на по-голям осигурителен принос.

9. Наред с това, извън заложените в реформата от 2015 г. стъпки, промените от последните години не са свързани с въвеждане на устойчиви мерки за разширяване реалното покритие на осигурителната система и заздравяване на връзката „принос – права“¹. Промените имаха за резултат признаване за действителен осигурителен стаж за придобиване право на пенсия на все повече периоди, за които не се дължат вноски. Част от промените имаха временен характер, други – постоянен, но те улесниха достъпа до пенсия и обърнаха стартиралата през 2016 г. тенденция за намаляване броя на пенсионерите. Измени се и логиката, върху която се основават някои от елементите на пенсионната формула, което, макар и да има положително влияние върху размерите на пенсиите на част от пенсионерите, не въведе дългосрочно и цялостно решение на предизвикателствата пред адекватността. Повишиха се нивата на осигурителни обезщетения и се промениха правилата за изплащане на други без дори да се преразгледат условията за достъп, много от които формулирани преди повече от десетилетие, следователно – в твърде различни демографски и икономически условия. Трайното преосмисляне на подобни практики би имало задържащ ефект върху нарастването на разликата между приходите и разходите на системата в дългосрочен план.

10. Поддържането на баланс между социалнозащитната и осигурителната функция на ДОО би позволило намаляване на разликата между необходимия и действителния размер на осигурителната вноска, без да се налага увеличаването на нормативния ѝ размер. Увеличаването на размера на осигурителната вноска за фонд „Пенсии“, например с по 1 пр. п. на всеки пет години до достигане на 19,8% през 2045 г. би подобрило финансовата автономност на ДОО. При този алтернативен сценарий в края на прогнозния период близо 68% от общите разходи на системата ще бъдат финансирани със собствени приходи. Подобна мярка обаче е твърде непопулярно решение, което потенциално ще има неблагоприятни последици върху разполагаемите доходи на осигурените лица и върху конкурентоспособността на българската икономика. Така че, вместо чрез увеличение на нормативния размер на осигурителната вноска, подобряването на финансовата автономност на системата може да бъде търсено чрез постигане на по-добър баланс между социалнозащитната и осигурителната функции на ДОО. Внимателната преценка кои да бъдат тези периоди, които се признават за осигурителен стаж без да се дължат или да са платени осигурителни вноски, и каква да бъде тяхната продължителност, по естествен път би намалило разликата между действителния и необходимия размер на вноската. На преден план стои и намирането на устойчиви решения за актуализацията на нормативите за осигурителните доходи, сред които следва да се посочат минималните осигурителни доходи по основни икономически дейности и квалификационни групи професии, минималния осигурителен доход за самоосигуряващите се лица и земеделските стопани и тютюнопроизводители, както и максималния осигурителен доход.

11. Обвързването на нивото на защита от ДОО с реалния осигурителен принос ще има положителен ефект върху финансовото състояние на системата, но ще изостри проблема с адекватността на пенсиите. Този въпрос не следва по никакъв начин да бъде пренебрегван, доколкото според дългосрочните прогнози за състоянието на ДОО, щедростта на пенсионната система ще намалява. Следователно, ако се вземе решение за планиране и прилагане на каквито и да било мерки за ограничаване на разходите за пенсии, с цел подобряване на финансовото състояние на ДОО, трябва да се отчита фактът, че и при действащото законодателство поддържането на адекватността на пенсиите от първия стълб само по себе си е предизвикателство. Доказателство за това са резултатите от разработения алтернативен сценарий, при който пенсиите се осъвременяват само с процента на инфлацията. Макар и прилагането на подобен механизъм да води до значимо намаление на дефицита като дял

¹ Изключение правят последните изменения в КСО по повод паричните обезщетения за безработица (Обн. ДВ, бр. 67 от 9 август 2024 г.). Тъй като тези законодателни промени са направени след завършването на настоящия доклад, те не са отчетени в актюерската оценка на финансовото състояние на ДОО.

от БВП спрямо базовия сценарий (намаление с 1,6 пр. п. в средата и с 1,4 пр. п. в края на периода), подобна мярка би довела до допълнително намаление на адекватността на пенсионните обезщетения в дългосрочен план – през 2070 г. коефициентът на заместване намалява с над 5 пр. п. спрямо базовия сценарий.

12. Въведеният чрез чл. 100 от КСО механизъм за осъвременяване на пенсиите предоставя балансирано и предвидимо решение за увеличение на пенсиите за трудова дейност. Нерядко за недостатък на този механизъм е посочвано, че той не защитава достатъчно добре пенсионерите с най-ниски пенсии, в т.ч. в минимален размер, и пенсионерите, чиито пенсии са отпуснати много назад във времето. За бъдещата финансова устойчивост на ДОО обаче е важно нарастването на разходите за пенсии да не изпреварва нарастването на приходите от осигурителни вноски, а защитата на най-уязвимите от пенсионерите трябва да се постига без да се подценява важноста на принципите, въз основа на които функционират разходопокривните пенсионни системи. Това би могло да се случи чрез определяне на минимален размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст по начин, който защитава пенсионерите от изпадане в бедност, но също така и ангажиране на другите клонове на националната система за социалната защита. Не бива да се пренебрегва и фактът, че максималният размер на пенсията не се актуализира толкова често, колкото останалите пенсии. Въвеждането на предвидимост в определянето и актуализирането му ще спомогне всички пенсионери да се възползват от съществуващия механизъм за осъвременяване на пенсиите.

13. Взаимодействието между задължителното пенсионно осигуряване и допълнителното задължително пенсионно осигуряване ще е въпрос с огромно влияние върху доверието към българската пенсионна система като цяло. Измежду най-актуалните проблеми, които са във фокуса на общественото внимание, са тези за възможността за избор на промяна на осигуряването и начина на изчисляване на пенсията на лицата, които в момента на упражняване правото си на пенсия от ДОО са осигурени и в УнПФ. Както е видно от настоящия доклад, тези разпоредби имат огромно влияние върху краткосрочното, средносрочното и дългосрочното финансово състояние на системата.

14. В сравнение с предходния актюерски доклад, изготвен на база на действащото към 1 януари 2020 г. законодателство, настоящият доклад показва, че в сравнение с предходната оценка перспективите пред дългосрочното финансово състояние на ДОО се влошават. Следва да се подчертае, че това не се дължи на развили се между двете оценки неблагоприятни демографски и икономически процеси, доколкото при настоящия доклад са използвани по-благоприятни допускания. Причината са най-вече въведените промени в нормативната уредба, измежду които с особено силен дългосрочен ефект са мерките, предприети в условията на пандемията на COVID-19. Те доведоха до осезаемо подобрене на адекватността на пенсиите, но доколкото допълнителните разходи за тях бяха финансирани с трансфери от централния бюджет, вместо с осигурителни вноски, увеличиха несъответствието между приходната и разходната част на системата и съответно – нейната зависимост от държавния бюджет. Имайки предвид този опит, дългосрочното финансово състояние на ДОО би било повлияно положително, ако бъдещи решения за увеличения на разходите бъдат съобразявани с демографските реалности, макроикономическите прогнози и възможностите евентуални допълнителни разходи да бъдат компенсирани със собствени приходи. В противен случай зависимостта на ДОО от държавния бюджет ще продължи да нараства.

Пълният текст на доклада е публикуван на [интернет страницата на НОИ](#).

За този период средният основен месечен размер на личните пенсии за инвалидност поради общо заболяване нараства над два пъти

Настоящият анализ проследява и изследва динамиката на ключови показатели за периода 2019-2023 г., характеризиращи двата основни вида лични пенсии за инвалидност, финансирани от държавното обществено (ДОО) и свързани с трудовата дейност на осигурените лица:

- пенсии за инвалидност поради общо заболяване (ИОЗ) – изплащани от фонд „Пенсии“ и фонд „Пенсии за лицата по чл. 69“;
- пенсии за инвалидност поради трудова злополука или професионална болест (ТЗПБ) – изплащани от фонд „Трудова злополука и професионална болест“.

Условия за придобиване право на лична пенсия за инвалидност и основни нормативни промени

Пенсия за инвалидност поради общо заболяване се отпуска при 50 и над 50 на сто трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане. Задължително условие за това е наличието на осигурителен стаж (една трета от който да е действителен), придобит до датата на инвалидизирането, а за слепите по рождение и за ослепелите преди постъпване на работа – до датата на подаване на заявлението за отпускане на пенсия, както е посочено в таблица 1.

Таблица № 1. Изисквания за придобит осигурителен стаж при отпускането на пенсия за инвалидност поради общо заболяване

Навършена възраст	Общ осигурителен стаж	Действителен осигурителен стаж
До 20-годишна възраст, слепите по рождение и на ослепелите преди постъпването им на работа	Независимо от продължителността	
До 25-годишна възраст	1 г.	4 м.
До 30-годишна възраст	3 г.	1 г.
Над 30-годишна възраст	5 г.	1 г. и 8 м.
Инвалидите по рождение или с придобита инвалидност до постъпване на работа	1 г.	1 г.

Пенсия за инвалидност поради общо заболяване не се отпуска, възобновява или възстановява на лица, на които е отпусната лична пенсия за осигурителен стаж и възраст.

Осигурените лица, загубили 50 и над 50 на сто от работоспособността си поради трудова злополука или професионална болест, имат право на **пенсия за инвалидност поради трудова злополука или професионална болест**, независимо от продължителността на осигурителния им стаж. Размерът на пенсията за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест не може да бъде по-малък от размера, изчислен като за пенсия за инвалидност поради общо заболяване.

Законодателните промени, извършени в периода 2019-2023 г., които се оказаха с най-сериозно отражение върху показателите, характеризиращи личните пенсии за инвалидност, са две големи поправки в Наредбата за медицинската експертиза (НМЕ).

С едната, в сила от 16 юли 2021 г., бяха актуализирани отправните точки за оценка на трайно намалената работоспособност и на вида и степента на увреждане в проценти, като се разшири кръгът на случаите, при които степента на трайно намалена работоспособност се определя пожизнено, и се актуализира величината на процентите за част от случаите. Създаде се възможност лице с множествени увреждания, някои от които не са дефинитивни, да поиска да бъде освидетелствано/преосвидетелствано само по отношение на дефинитивните състояния.

С измененията и допълненията на НМЕ, в сила от 31 януари 2023 г., се направиха следните по-важни промени в нея:

- за лица с психични заболявания се допусна определяне на чужда помощ и при степен на трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане 80 и над 80 на сто. Спецификата на психичните заболявания наложи да се направи изключение за тази категория лица и органите на медицинската експертиза да се произнасят относно необходимостта от чужда помощ и при намалена работоспособност и под 90 на сто;
- за много от заболяванията се актуализираха процентите намалена работоспособност, които съответстват на определени отправни точки, определени са пожизнен срок и/или чужда помощ при определени отправни точки по медицинска целесъобразност;
- изменена бе „Методика за прилагане на отправните точки за оценка на трайно намалената работоспособност (вида и степента на увреждане) в проценти“. Общият процент трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане вече се определя, като към най-високия процент на най-тежкото (водещото) увреждане се прибавят 20 на сто от сбора на процентите на всички останали съпътстващи увреждания, а не само на съпътстващите увреждания с определен процент трайно намалена работоспособност 50 или над 50 на сто, както беше до промяната.

С промени в Кодекса за социално осигуряване (КСО) от началото на 2019 г. беше прецизирана началната дата, от която се отпускат пенсиите за инвалидност и/или добавките за чужда помощ, като се конкретизира процедурата по определянето ѝ. Пенсиите и добавките за чужда помощ вече се отпускат от датата на подаване от лицето на

заявление-декларация до Териториалната експертна лекарска комисия (ТЕЛК), но не по-рано от датата на инвалидизиране, съответно – от датата на определяне на потребността от чужда помощ, ако необходимите документи за пенсиониране са подадени в териториалното поделение на Националния осигурителен институт (ТП на НОИ) в едномесечен срок от изтичане на срока за обжалване на експертното решение на ТЕЛК или на Националната експертна лекарска комисия (НЕЛК) по отношение на правоимащото лице.

Във връзка с извънредното положение, обявено с решение на Народното събрание на Република България от 13 март 2020 г. и преминало в извънредна епидемична обстановка, експертните решения на ТЕЛК и НЕЛК за определяне на трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане, които са изтекли в периода от 13 март 2020 г. до 30 юни 2022 г., продължиха действието си до издаване на ново експертно решение, но не по-късно от 31 декември 2022 г., ако лицата са подали заявление-декларация за преосвидетелстване от ТЕЛК до 15 юли 2022 г. НОИ продължи да изплаща пенсиите по експертните решения на ТЕЛК и НЕЛК при условията и за срока на действие, за който те са продължени.

Основни показатели, свързани с личните пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО, за периода 2019-2023 г.

1. Брой на личните пенсии за инвалидност и брой на пенсионерите, които ги получават, за периода 2019-2023 г.

Общият брой на пенсионерите с водещи лични пенсии за инвалидност, изплащани от трите фонда на ДОО („Пенсии“, „Пенсии за лицата по чл. 69“ и „Трудова злополука и професионална болест“) за периода 2019-2023 г. намалява с 2,2% (таблица 2). Ако в края на 2019 г. пенсионерите са 382 168, то в края на 2023 г. те вече са 373 708.

За разглеждания период се забелязва ясна тенденция на намаление на пенсионерите. Изключение прави 2023 г., когато те се увеличават с 10 604 души или с 2,9% спрямо предходната година. Причината е в ръста на броя на пенсионерите с водещи лични пенсии за инвалидност поради общо заболяване, изплащани от фонд „Пенсии“, които се увеличават с 10 809 или с 3,0% вследствие на нарастването на новоотпуснатите лични пенсии за ИОЗ през 2022 г. (таблица 5), както и на промените в Наредбата за медицинската експертиза, което засилва този ефект през 2023 г.

Таблица № 2. Брой на пенсионерите с водещи лични пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО, за периода 2019-2023 г. (към 31 декември на съответната година)

Вид на личната пенсия	2019 г.	2020 г.	2021 г.	2022 г.	2023 г.	Разлика 2023 г. спрямо 2019 г.	
						брой	(%)
Инвалидност поради общо заболяване (от фонд „Пенсии“)	377 056	370 976	361 567	358 707	369 516	-7 540	-2
Инвалидност поради общо заболяване за лицата по чл. 69 от КСО (от фонд „Пенсии за лицата по чл. 69“)	48	44	40	38	36	-12	-25
Инвалидност поради трудова злополука и професионална болест (от фонд ТЗПБ)	5 064	4 785	4 543	4 359	4 156	-908	-17,9
Общ брой	382 168	375 805	366 150	363 104	373 708	-8 460	-2,2

Личните пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО, също намаляват за разглеждания период - от 386 541 в края на 2019 г. до 376 589 в края на 2023 г. (таблица 3). Броят на личните пенсии е по-голям от броя на пенсионерите, тъй като съществува възможност при определени условия лична пенсия за инвалидност, свързана с трудова дейност, да се получава заедно с друг вид водеща пенсия. Съгласно действащото законодателство при право на повече от една пенсия се получава по избор една от пенсиите в пълен размер и 50 на сто от останалите. Най-често това са случаи, в които личната пенсия за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест се изплаща в половин размер заедно с водеща лична пенсия за осигурителен стаж и възраст. През 2023 г. броят на личните пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО, се увеличава с 10 403 или с 2,8% спрямо предходната година.

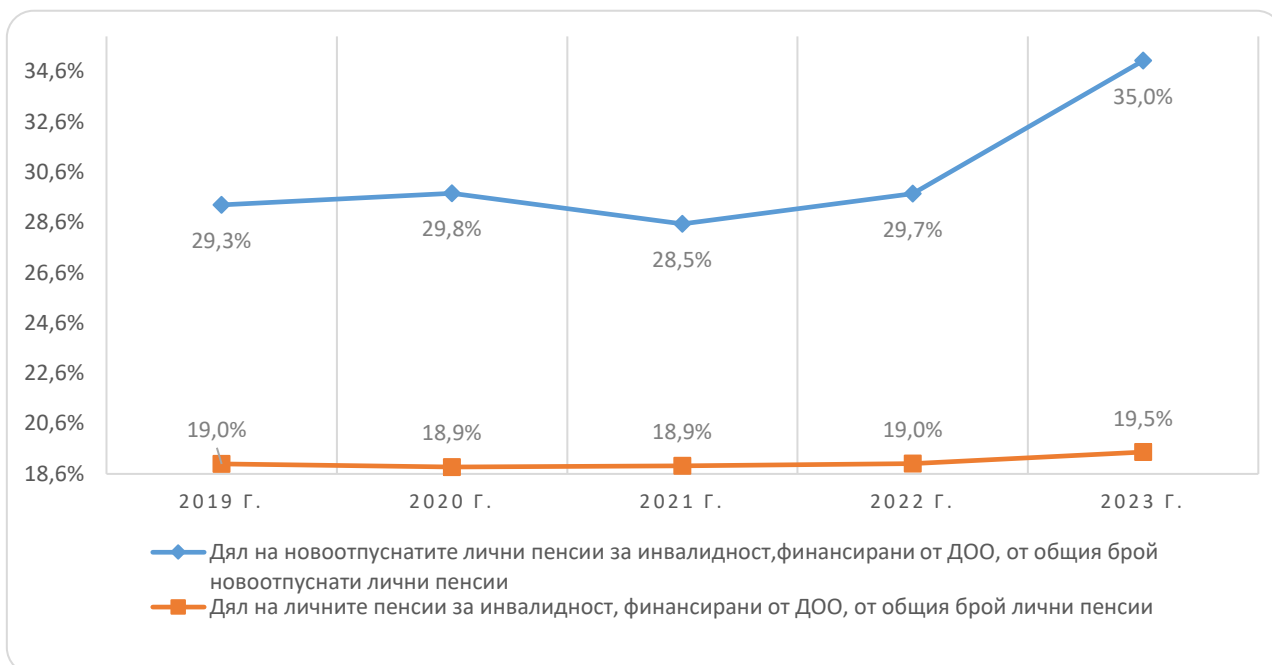
Таблица № 3. Брой на личните пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО, за периода 2019-2023 г. (към 31 декември на съответната година)

Вид на личната пенсия	2019 г.	2020 г.	2021 г.	2022 г.	2023 г.	Разлика 2023 г. спрямо 2019 г.	
						брой	(%)
Инвалидност поради общо заболяване (от фонд "Пенсии")	377 178	371 069	361 622	358 742	369 553	-7 625	-2,00%
Инвалидност поради общо заболяване за лицата по чл. 69 от КСО (от фонд "Пенсии за лицата по чл. 69")	48	44	40	38	36	-12	-25,00%
Инвалидност поради трудова злополука и професионална болест (от фонд ТЗПБ)	9 315	8 741	8 020	7 406	7 000	-2 315	-24,90%
Общ брой	386 541	379 854	369 682	366 186	376 589	-9 952	-2,60%

Динамика в дела на личните пенсии за инвалидност

Нарастването на броя на новоотпуснатите лични пенсии за инвалидност, свързани с трудова дейност (таблица 5), оказва влияние върху следните два показателя: 1) Дял на личните пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО, от общия брой лични пенсии и 2) Дял на новоотпуснатите лични пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО, от общия брой на новоотпуснатите лични пенсии.

Личните пенсии за инвалидност, свързани с трудова дейност, съставляват най-многобройната група пенсии в българската пенсионна система след групата на личните пенсии за осигурителен стаж и възраст. За всяка една година в периода 2019-2022 г. дялът на личните пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО, като част от общия брой лични пенсии поддържа стойности близки до 19%, като през 2023 г. показателят се увеличава с 0,5 процентни пункта спрямо предходната година (фигура 1). През целия период при почти всички видове лични пенсии се отчита ежегоден спад на броя им към 31 декември на съответната година. През 2023 г. обаче личните пенсии за инвалидност се увеличават спрямо предходната година (таблица 3), което се отразява в ръст и на дела им в структурата на личните пенсии.

Фиг. 1. Динамика на показателите, свързани с личните пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО, за периода 2019-2023 г.

Сходна тенденция се наблюдава и при дела на новоотпуснатите лични пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО, от общия брой на новоотпуснатите лични пенсии – близки стойности от 2019 г. до 2022 г. и чувствителен ръст (с 5,3 процентни пункта) на показателя през 2023 г. През годините на коментирания период тенденцията при отделните видове новоотпуснати лични пенсии е еднаква. За разлика от 2023 г., когато броят на новоотпуснатите лични пенсии за инвалидност се увеличава спрямо предходната година на фона на спада на броя на личните пенсии за осигурителен стаж и възраст.

Разпределение на личните пенсии за инвалидност според процента на трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане

Според разпределението по групи на трайно намалената работоспособност с най-голям дял са пенсиите за инвалидност на лицата с трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане от 50 до 70,99 на сто. За разглеждания период те съставляват почти половината от изплащаните лични пенсии за инвалидност към 31 декември на съответната година (таблица 4). Пенсии на лица с трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане от 71 до 90 на сто са втората по големина група от пенсии и намаляват за периода както като брой, така и като дял. Останалите пенсии са на лица с трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане над 90 на сто. Тази група от пенсионери, както и групата на лицата с трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане от 50 до 70,99 на сто, бележи ръст за разглеждания период.

Таблица № 4. Разпределение на личните пенсии за инвалидност, свързани с трудова дейност, по групи на трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане за периода 2019-2023 г. (състояние към 31 декември на съответната година)

Година	Общ брой лични пенсии за инвалидност	Трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане					
		над 90%		от 71% до 90%		от 50% до 70,99%	
		брой	дял	брой	дял	брой	дял
2019 г.	386 541	68 966	17,80%	144 415	37,40%	173 160	44,80%
2020 г.	379 854	68 654	18,10%	139 466	36,70%	171 734	45,20%
2021 г.	369 682	65 572	17,70%	133 691	36,20%	170 419	46,10%
2022 г.	366 186	65 425	17,90%	129 680	35,40%	171 081	46,70%
2023 г.	376 589	69 579	18,50%	131 816	35,00%	175 194	46,50%

Новоотпуснати лични пенсии за инвалидност и разпределение според процента на трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане

Общият брой на пенсионерите с новоотпуснати лични първи пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО, през 2023 г. бележи ръст от 35,7% спрямо 2019 г. (таблица 5). През първите три години на разглеждания период продължава тенденцията, започнала от 2015 г., на ежегоден спад на броя на пенсионерите с новоотпуснати лични пенсии за инвалидност поради общо заболяване (от 22 472 през 2019 г. до 20 754 през 2021 г.). През 2022 г. показателят се повишава с 3 395 (16,4%) спрямо предходната година, а през 2023 г. - с 6 371 (26,4%) спрямо 2022 г. Основните причини за обръщането през 2022 г. на низходящата тенденция при новоотпуснатите лични първи пенсии за ИОЗ и продължението ѝ през 2023 г. са нормативните промени, приети във връзка с извънредното положение, обявено с решение на Народното събрание на Република България от 13 март 2020 г., преминало в извънредна епидемична обстановка, и промените в Наредбата за медицинската експертиза.

Таблица № 5. Брой пенсионери с новоотпуснати лични първи пенсии за инвалидност, разпределени според вида на пенсията (към 31 декември на съответната година)

Вид на личната пенсия	2019 г.	2020 г.	2021 г.	2022 г.	2023 г.	Разлика 2023 г. спрямо 2019 г.	
						брой	(%)
Инвалидност поради общо заболяване	22 472	21 634	20 754	24 149	30 520	8 048	35,80%
Трудова злополука и професионална болест	72	59	66	76	67	-5	-6,90%
Общ брой	22 544	21 693	20 820	24 225	30 587	8 043	35,70%

Според разпределението по групи на трайно намалена работоспособност с най-голям дял са новоотпуснатите пенсии за инвалидност на лицата с трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане от 50 до 70,99 на сто. За разглеждания период те се увеличават като дял в структурата на новоотпуснатите пенсии за инвалидност за сметка на останалите две групи, които от своя страна намаляват (таблица 6). За разглеждания период се отчита нарастване като брой и при трите групи, като най-чувствително спрямо предходната година е увеличението през 2023 г. .

Таблица № 6. Брой пенсионери с новоотпуснати лични първи пенсии за инвалидност, разпределени по групи на трайно намалена работоспособност, за периода 2019-2023 г.

Година	Общ брой новоотпуснати първи пенсии за инвалидност	Трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане					
		над 90%		от 71% до 90%		от 50% до 70,99%	
		брой	дял	брой	дял	брой	дял
2019 г.	22 544	4 315	19,10%	6 349	28,20%	11 880	52,70%
2020 г.	21 693	4 391	20,20%	6 358	29,30%	10 944	50,40%
2021 г.	20 820	3 852	18,50%	5 862	28,20%	11 106	53,30%
2022 г.	24 225	4 455	18,40%	6 486	26,80%	13 284	54,80%
2023 г.	30 587	5 156	16,90%	8 006	26,20%	17 425	57,00%

Прекратени лични пенсии за инвалидност

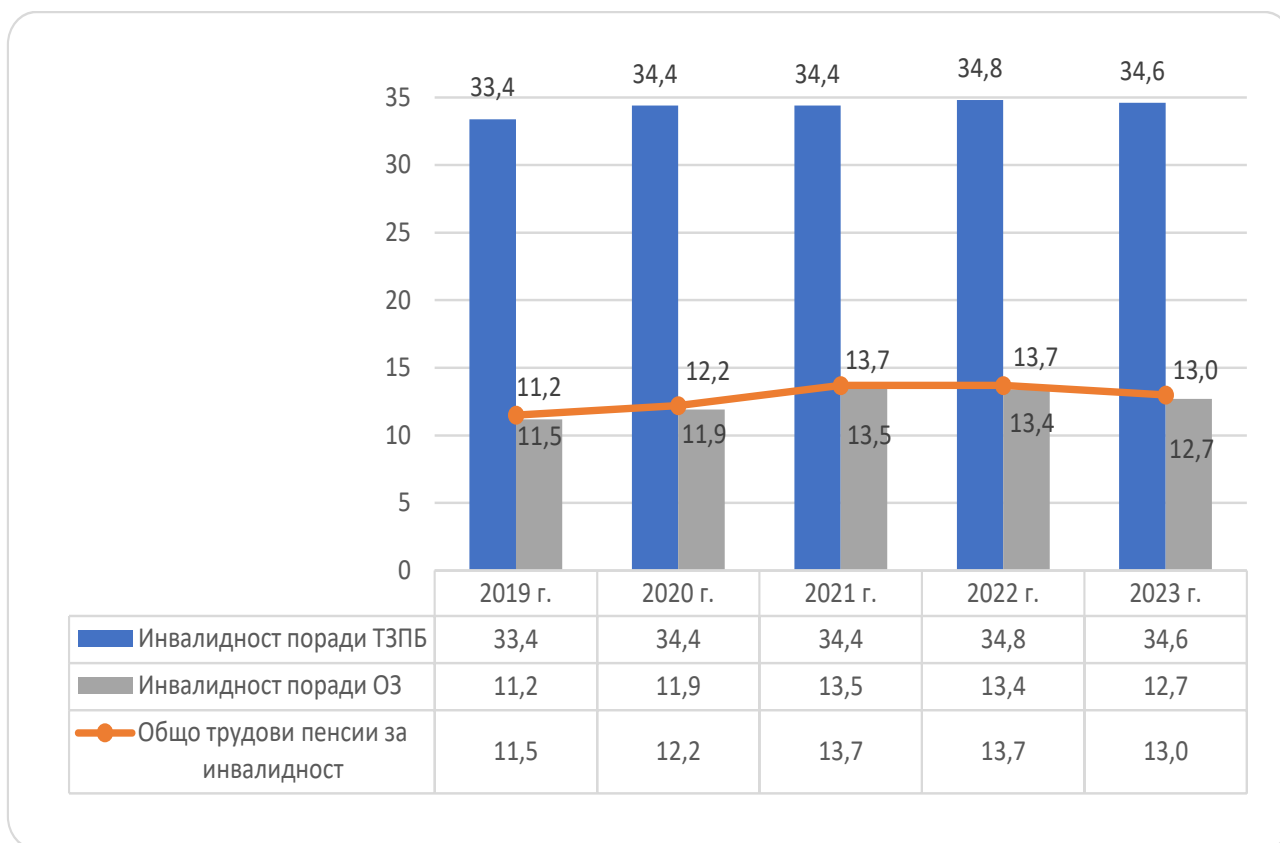
Една пенсия се прекратява при отпадане на основанието за получаването ѝ. Най-честите причини за прекратяване на лична пенсия за инвалидност са смърт на пенсионера, отпускане на друг вид лична пенсия в по-благоприятен размер и рехабилитиране на инвалида. Динамиката на прекратените пенсии за периода 2019-2023 г. е показана в таблица 7, като от нея е видно, че най-много са прекратените лични пенсии за инвалидност през 2021 г. (37 152).

Таблица № 7. Брой на прекратените лични пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО, за периода 2019-2023 г.

Вид на личната пенсия	2019 г.	2020 г.	2021 г.	2022 г.	2023 г.
Инвалидност поради общо заболяване	36 139	34 708	36 703	33 431	30 154
Трудова злополука и професионална болест	444	433	449	405	348
Общ брой	36 583	35 141	37 152	33 836	30 502

Средна продължителност на получаване на личните пенсии за инвалидност

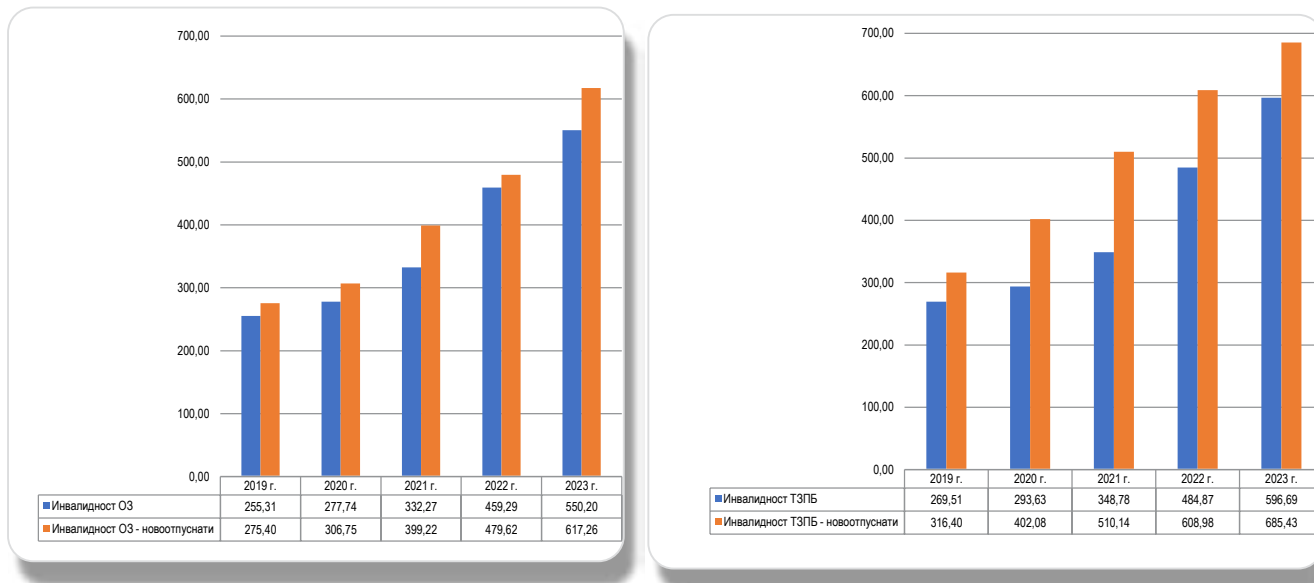
Анализът на продължителността на получаване на личните пенсии за инвалидност по видове показва, че за пенсиите за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест периодът на получаване е близо три пъти по-висок от този за пенсиите за инвалидност поради общо заболяване (фигура 2). Причина за това е фактът, че на лице, претърпяло трудова злополука или диагностицирано с професионално заболяване, обикновено се определя по-дълъг срок на инвалидността (често и пожизнен), поради по-дълготрайния характер на увреждането. Освен това лична пенсия за ТЗПБ може да се получава заедно с друг вид пенсия. Най-често това са случаи, в които при навършване на стандартната пенсионна възраст на пенсионер, който до този момент получава лична пенсия за трудова злополука и професионална болест, се отпуска и лична пенсия за осигурителен стаж и възраст. По-благоприятната пенсия се получава в пълен размер, а другата – в размер 50 на сто, като и двете пенсии се получават пожизнено. Личната пенсия за ИОЗ не може да се получава с лична или с наследствена пенсия за осигурителен стаж и възраст. При отпускане на такава, ако тя е по-благоприятна, личната пенсия за инвалидност поради общо заболяване се прекратява.

Фиг. 2. Средна продължителност (в години) на получаване на личните пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО, за периода 2019-2023 г.

Средни основни месечни размери на личните пенсии за инвалидност

Динамиката на данните за средните основни месечни размери на личните трудови пенсии за инвалидност е представена на фигура 3.

Фиг. 3. Динамика на средните основни размери на личните пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО, за периода 2019-2023 г.

Средният основен месечен размер на личните пенсии за инвалидност поради общо заболяване през 2023 г. достига 550,20 лв., като нараства над два пъти спрямо 2019 г., когато е 255,31 лв. С толкова е нараснал и средният основен размер на новоотпуснатите пенсии от този вид. От 275,40 лв. през 2019 г. той достига 617,26 лв. през 2023 г. През всичките години от разглеждания период средните основни размери на новоотпуснатите пенсии за ИОЗ превишават средните размери на пенсиите за ИОЗ, като най-голяма разлика е отчетена през 2021 г. – 20,1%.

Увеличение от 2,2 пъти за разглеждания период се отчита и при средния основен месечен размер на личните пенсии за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест – от 269,51 лв. през 2019 г. до 596,69 лв. през 2023 г., а при новоотпуснатите пенсии от този вид увеличението е от 316,40 лв. в началото на периода до 685,43 лв. в неговия край.

Върху нарастването на средния основен месечен размер на личните пенсии за инвалидност влияние оказват следните фактори:

- ежегодното осъвременяване на пенсиите;
- увеличението на минималните размери;
- по-високите основни размери на новоотпуснатите лични пенсии в сравнение с размерите на прекратените през годината;
- високият брой на преизчислените пенсии с допълнителен осигурителен стаж/осигурителен стаж и доход след пенсиониране.

През 2022 г. е отчетен най-големият ръст в средния основен размер на личните трудови пенсии за инвалидност спрямо предходна година, което се дължи както на преизчислението от 25 декември 2021 г. на всички пенсии за трудова дейност с по-висока „тежест“ на година стаж в пенсионната формула, така и на двукратното преизчисление на пенсиите през 2022 г., считано от 1 юли и от 1 октомври.

През разглеждания период средният основен размер на личните пенсии за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест (в т.ч. и новоотпуснати) надвишава средния размер на личните пенсии за ИОЗ. Една от основните причини за това е по-благоприятните нормативни условия, при които се изчислява този вид пенсия.

4. Разходи за лични пенсии за инвалидност

В сравнение с всяка предходна година от периода разходите за лични пенсии за инвалидност нарастват, като през 2022 г. се наблюдава най-голямото увеличение – с 525,1 млн. лв. Те нарастват от 1 321,1 млн. лв. през 2019 г. до 2 669,1 млн. лв. през 2023 г., въпреки че през периода 2019-2022 г. тенденцията в броя на личните пенсии за инвалидност, свързани с трудова дейност, е низходяща. В тези разходи са включени и сумите, изплатени от ДОО за добавки към пенсиите на правоимащите лица. Основната причина за нарастването на разходите е увеличението на размерите на пенсиите за инвалидност (средните размери са нараснали над два пъти за анализирания период).

Таблица № 8. Разходи за лични пенсии за инвалидност, финансирани от ДОО, за периода 2019-2023 г. (млн. лв.)

Вид на пенсиите	2019 г.		2020 г.		2021 г.		2022 г.		2023 г.	
	млн. лв.	дял	млн. лв.	дял	млн. лв.	дял	млн. лв.	дял	млн. лв.	дял
Инвалидност поради общо заболяване (от фонд „Пенсии“ и фонд „Пенсии за лицата по чл. 69“)	1 300,40	98,40%	1 443,40	98,50%	1 852,00	98,50%	2 370,50	98,60%	2 632,00	98,60%
Инвалидност поради трудова злополука и професионална болест (от фонд ТЗПБ)	20,7	1,60%	22,3	1,50%	27,8	1,50%	34,4	1,40%	37,1	1,40%
Общо разходи	1 321,10	100%	1 465,70	100%	1 879,80	100%	2 404,90	100%	2 669,10	100%

Общо разходите за лични пенсии за инвалидност поради общо заболяване, изплатени от фонд „Пенсии“ и фонд „Пенсии за лицата по чл. 69“ на ДОО, се увеличават от 1 300,4 млн. лв. през 2019 г. до 2 632,0 млн. лв. през 2023 г. или повече от два пъти, като само за последната година увеличението е с 261,5 млн. лв. Нарастването на разходите за изплащане на личните пенсии за трудова злополука и професионална болест е от 20,7 млн. лв. през 2019 г. до 37,1 млн. лв. през 2023 г. или със 79,2%.

В обобщение за периода 2019-2023 г. могат да бъдат направени следните изводи:

- Пенсионерите с водещи лични пенсии за инвалидност, изплащани от ДОО, намаляват с 8 460 или с 2,2%, като през 2023 г. е отчетен ръст спрямо предходната година;
- Личните пенсии за инвалидност намаляват с 9 952 или с 2,6%. Около 98% от тези пенсии са лични пенсии за ИОЗ, останалите са лични пенсии за ТЗПБ;
- С най-голям дял (почти половината) са пенсиите за инвалидност на лицата с трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане от 50 до 70,99 на сто. Пенсиите на лица с трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане от 71 до 90 на сто са втората по големина група (малко над 1/3). Останалите пенсии са на лица с трайно намалена работоспособност/вид и степен на увреждане над 90 на сто;
- Пенсионерите с новоотпуснати лични пенсии за инвалидност се увеличават с 8 043 или с 35,7%, поради стартиралата от 2022 г. възходяща тенденция по отношение на броя на новоотпуснатите пенсии от този вид;
- Делът на личните пенсии за инвалидност достигна 20% от общия брой на личните пенсии;
- Делът на новоотпуснатите лични пенсии за инвалидност надхвърли 1/3 от общия брой на новоотпуснатите лични пенсии;
- Най-много прекратени пенсии се отчитат през 2021 г. – 37 152;
- Средната продължителност на получаване на личната пенсия за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест е близо три пъти по-висока от тази на личната пенсия за инвалидност поради общо заболяване;
- Средните основни месечни размери на личните пенсии за инвалидност са по-ниски от размерите на новоотпуснатите пенсии;
- Средният основен размер на личните пенсии за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест (в т.ч. и новоотпуснати) надвишава средния размер на личните пенсии за инвалидност поради общо заболяване, поради по-благоприятните нормативни условия, при които се изчисляват;
- Разходите за лични пенсии за инвалидност нарастват двойно – от 1 321,1 млн. лв. през 2019 г. до 2 669,1 млн. лв. през 2023 г., въпреки намалението на броя им. Причината е в увеличението на размерите на пенсиите.

Материалът е подготвен от експертен екип на отдел „Анализ и управление на риска“ в дирекция „Анализ, планиране и прогнозиране“

Изследване

Служебно преизчислените пенсии от 1 април 2024 г. са 350 718, почти с 15 000 повече в сравнение с 2023 г.

Преизчисляване на отпускната пенсия от Националния осигурителен институт (НОИ) се извършва, когато пенсионер придобие допълнителен осигурителен стаж и осигурителен доход след пенсионирането си. На преизчисляване подлежат пенсиите, свързани с трудовата дейност на лицата. Това са пенсиите за осигурителен стаж и възраст, за инвалидност поради общо заболяване, за инвалидност поради трудова злополука или професионална болест. В процеса на преизчисляването им не се определя нова пенсия, а само нов размер.

При преизчисляването на пенсията се взема предвид средномесечният осигурителен доход за страната за 12 календарни месеца преди месеца на първото ѝ отпускане, а за пенсия, отпускната до 1 януари 2000 г. – средномесечният осигурителен доход за страната за 2007 г., след което полученият размер се осъвременява, преизчислява и индексира съобразно нормативната уредба, действаща след датата на отпускане на пенсията. При преизчисляването на пенсиите осигурителният стаж, положен при условията на първа или втора категория труд, не се превръща към осигурителен стаж с по-голяма продължителност от трета категория, съобразно изрична законова разпоредба.

Пенсиите, чийто размер не е определен на базата на осигурителен доход и осигурителен стаж (социална пенсия за инвалидност и социална пенсия за старост, например), не могат да бъдат преизчислявани, дори и лицата да придобият осигурителен стаж и осигурителен доход след пенсионирането си.

Пенсиите, свързани с трудова дейност, могат да бъдат преизчислявани по един от следните начини:

- служебно – с допълнително придобития от пенсионера осигурителен стаж в периода след отпускането, съответно - след последното преизчисляване на пенсията;
- по заявление на пенсионера – с допълнително придобития осигурителен стаж и осигурителен доход в периода след отпускането, съответно - след последното преизчисляване на пенсията.

Служебното преизчисляване се извършва, считано от 1 април на всяка календарна година, а ежегодното преизчисляване по заявление на пенсионера – считано от първо число на месеца, следващ месеца на подаване на заявлението и от същата дата всяка следваща година, докато лицето работи и се осигурява.

Служебно преизчисляване на пенсиите от 1 април 2024 г.

Служебното преизчисляване на личните трудови пенсии на работещите пенсионери бе извършено през 2024 г. без да е необходимо пенсионерите да подават заявления за това, както и без да е нужно лицата да доказват с документи допълнително положения от тях осигурителен стаж. В съответствие със законовите изисквания при това преизчисляване бяха взети предвид данните за осигурителния стаж на пенсионерите до края на 2023 г., налични в информационната система на НОИ към 1 март 2024 г.

Служебното преизчисляване на пенсиите, свързани с трудова дейност, се извършва с допълнително придобития от пенсионера осигурителен стаж в периода след отпускането, съответно - след последното преизчисляване на пенсията.

Необходимите условия, за да бъде включена пенсията на един пенсионер в съвкупността от пенсии, подлежащи на служебно преизчисляване, са:

- пенсионерът да има придобит поне един ден осигурителен стаж през предходната календарна година;
- пенсионерът да не е подавал преди датата на служебното преизчисляване заявление за ежегодно преизчисляване на пенсията му с допълнително придобития от него след пенсионирането осигурителен стаж и осигурителен доход, тъй като заявлението се изпълнява с приоритет.

Когато пенсионерът е подал заявление за ежегодно преизчисляване на пенсията му с допълнително придобития от него осигурителен стаж и осигурителен доход преди датата на служебното преизчисляване, пенсията му не подлежи на служебно преизчисляване по разглеждания ред, а по реда на ежегодното преизчисление на пенсиите (виж по-долу т. 2 „Ежегодно преизчисляване на пенсиите през 2024 г.“). Това се отнася и за заявленията, подадени в предходни години.

Основните характеристики на служебното преизчисляване могат да се обобщят така:

- Работещите пенсионери не подават заявления в териториалните поделения на Националния осигурителен институт (ТП на НОИ);
- Осъществява се веднъж годишно, считано от 1 април на съответната година;
- Зачита се допълнително придобитият от пенсионера осигурителен стаж:
 - в периода след отпускането, съответно - след последното преизчисляване на пенсията и
 - за времето до 31 декември включително на календарната година, предхождаща преизчисляването.
- Осигурителният стаж се зачита въз основа на данните, които:
 - са подадени от осигурителите, а за самоосигуряващите се лица – данните за внесените от тях осигурителни вноски и
 - са налични в информационната система на НОИ към 1 март на годината, в която се прави преизчисляването.

Разпоредването, с което се извършва служебното преизчисляване на пенсията, се връчва при поискване на лицето, като срокът за обжалването му тече от датата на връчването.

Срокът за произнасяне на длъжностното лице по пенсионното осигуряване във връзка със служебното преизчисляване на пенсиите е четиримесечен, като същият започва да тече от първи април на годината, в която е извършено преизчисляването на пенсиите.

Статистически данни и изводи относно служебното преизчисляване на пенсиите от 1 април 2024 г.

Броят на служебно преизчислените пенсии от 1 април 2024 г. възлиза на 350 718, като при него се отчита увеличение от 14 786 пенсии в сравнение с броя на служебно преизчислените пенсии през предходната 2023 г. (335 932). Разпределението по видове и в зависимост от компетентното ТП на НОИ е представено в таблица 1.

Таблица № 1. Брой преизчислени трудови пенсии от 1 април 2024 г. (по вид на пенсията и по ТП на НОИ)

ТП на НОИ	Пенсии за осигурителен стаж и възраст	Пенсии за инвалидност поради общо заболяване	Пенсии за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест	Общо
Благоевград	10 420	4 511	28	14 959
Бургас	13 234	4 355	45	17 634
Варна	15 117	6 276	75	21 468
Велико Търново	7 755	3 387	52	11 194
Видин	3 178	1 658	4	4 840
Враца	5 176	5 066	36	10 278
Габрово	5 416	3 405	34	8 855
Кърджали	4 092	2 340	16	6 448
Кюстендил	5 323	2 299	16	7 638
Ловеч	4 835	2 620	32	7 487
Монтана	3 560	2 303	16	5 879
Пазарджик	8 321	4 369	49	12 739
Перник	5 042	2 897	40	7 979
Плевен	9 758	4 827	49	14 634
Пловдив	21 532	8 983	64	30 579
Разград	2 330	2 180	18	4 528
Русе	7 250	2 808	28	10 086
Силистра	2 447	2 783	13	5 243
Сливен	5 757	2 109	23	7 889
Смолян	3 799	1 429	17	5 245
София град	43 717	25 730	97	69 544
София област	8 955	4 872	58	13 885
Стара Загора	11 754	4 173	64	15 991
Добрич	5 811	2 459	22	8 292
Търговище	2 334	1 289	8	3 631
Хасково	7 645	3 277	22	10 944
Шумен	4 556	1 965	22	6 543
Ямбол	4 753	1 351	14	6 118
Търция	5	1	0	6
ЕРМД	139	23	0	162
ОБЩО	234 011	115 745	962	350 718

Броят на служебно преизчислените пенсии от 1 април 2024 г., разпределен по видове пенсии и в зависимост от компетентното ТП на НОИ и съпоставен с броя на служебно преизчислени пенсии през предходните две години е посочен на таблица 2.

Таблица № 2. Брой преизчислени трудови пенсии от 1 април 2022 г., от 1 април 2023 г. и от 1 април 2024 г. (по вид на пенсията и по ТП на НОИ)

ТП на НОИ	Пенсии за осигурителен стаж и възраст			Пенсии за инвалидност поради общо заболяване			Пенсии за труд. злополука или професионална болест		
	2022 г.	2023 г.	2024 г.	2022 г.	2023 г.	2024 г.	2022 г.	2023 г.	2024 г.
Благоевград	9 956	10 254	10 420	4 141	4 113	4 511	34	32	28
Бургас	13 676	13 272	13 234	3 919	3 932	4 355	42	42	45
Варна	15 213	15 134	15 117	5 903	5 910	6 276	87	78	75
Велико Търново	7 960	7 629	7 755	3 146	3 157	3 387	55	55	52
Видин	3 175	2 980	3 178	1 435	1 392	1 658	4	6	4
Враца	5 057	5 011	5 176	4 237	4 380	5 066	25	28	36
Габрово	5 362	5 335	5 416	3 033	3 118	3 405	41	39	34
Кърджали	3 778	3 656	4 092	2 197	2 110	2 340	16	12	16
Кюстендил	5 141	5 015	5 323	2 091	2 098	2 299	20	16	16
Ловеч	4 925	4 745	4 835	2 285	2 341	2 620	27	31	32
Монтана	3 602	3 372	3 560	1 984	1 939	2 303	16	16	16
Пазарджик	7 805	8 077	8 321	3 908	3 869	4 369	47	46	49
Перник	5 027	4 888	5 042	2 427	2 543	2 897	52	47	40
Плевен	9 431	9 410	9 758	4 159	4 236	4 827	56	52	49
Пловдив	21 527	21 424	21 532	8 263	8 207	8 983	69	63	64
Разград	2 580	2 393	2 330	2 137	2 020	2 180	29	24	18
Русе	7 479	7 153	7 250	2 759	2 664	2 808	33	40	28
Силистра	2 558	2 422	2 447	2 698	2 572	2 783	15	14	13
Сливен	5 687	5 557	5 757	1 955	1 848	2 109	22	23	23
Смолян	3 754	3 660	3 799	1 438	1 326	1 429	22	20	17
София град	44 234	43 521	43 717	23 008	23 187	25 730	100	100	97
София област	8 440	8 636	8 955	4 021	4 197	4 872	64	63	58
Стара Загора	12 402	11 988	11 754	3 762	3 702	4 173	62	58	64
Добрич	5 976	5 836	5 811	2 350	2 323	2 459	26	22	22
Търговище	2 484	2 280	2 334	1 169	1 142	1 289	9	9	8
Хасково	7 663	7 363	7 645	2 937	2 930	3 277	28	24	22
Шумен	4 835	4 555	4 556	2 177	1 967	1 965	28	26	22
Ямбол	5 177	4 834	4 753	1 256	1 168	1 351	14	13	14
Търция	3	5	5	2	1	1	0	0	0
ЕРМД	109	112	139	24	24	23	0	0	0
ОБЩО	235 016	230 517	234 011	104 821	104 416	115 745	1 043	999	962

Общият брой преизчислени пенсии за осигурителен стаж и възраст през 2024 г. е 234 011 и е по-голям от броят им през 2023 г. (230 517).

По отношение на преизчислените пенсии за инвалидност поради общо заболяване се отчита номинално увеличение с 11 329, като дялът им спрямо общия брой преизчислени пенсии през 2024 г. нараства от 31% през миналата година до 33% през тази.

Намаление има единствено при пенсиите за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест, като през 2023 г. и 2024 г. техният брой е съответно 999 и 962.

Представените в двете таблици данни сочат, че най-много служебно преизчислени пенсии както през предходните календарни години, така и през 2024 г., се отчитат в най-голямото териториално поделение на НОИ в страната – София-град. Общият брой на служебно преизчислените пенсии там през 2024 г. е 69 544, като най-голям е броят на пенсиите за осигурителен стаж и възраст (43 717 или 62,86%). След тях са пенсиите за инвалидност поради общо заболяване, чийто брой е нараснал на 25 730, при положение че през 2022 г. те са били 23 008, а през миналата са достигнали 23 187.

Най-малко са преизчислените служебно пенсии, свързани с европейските регламенти и международните договори – от 136 през 2023 г. те нарастват до 138 през 2024 г. Отчита се обаче леко намаление в броя на служебно преизчислените пенсии за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест – 97 през 2024 г. срещу точно 100 година по-рано.

Сред териториалните поделения на НОИ със значителен брой работещи пенсионери, съответно - преизчислени пенсии, са Пловдив (30 579 през 2024 г. и 29 694 през 2023 г.) и Варна (21 468 през 2024 г. и 21 122 през 2023 г.), като и при тях тази година се отчита нарастване на броя на преизчислените пенсии в сравнение с предходната година.

Всъщност нарастване в броя на преизчислените пенсии е установено във всички ТП на НОИ с изключение на това в Шумен. Регионалните офиси на институцията, в които са преизчислени служебно по над 10 000 пенсии в две поредни години, са тези в Бургас (17 634); Стара Загора (15 991); Благоевград (14 959); Плевен (14 634); София-област (13 885); Пазарджик (12 739), Велико Търново (11 194) и Хасково (10 944). Към тази група през 2024 г. се прибавят териториалните поделения на НОИ във Враца (10 278) и в Русе (10 086).

И през тази година териториалните поделения на НОИ, обслужващи най-малък брой работещи пенсионери, остават тези във Видин (4840), Разград (4528) и Търговище (3631).

Влияние на служебното преизчисляване върху действителния месечен размер на пенсиите

Когато се говори за влиянието на служебното преизчисляване през 2024 г. върху действителния месечен размер на пенсиите, е необходимо да бъдат отбелязани няколко обективни факта.

Действителният месечен размер на преизчислените пенсии за осигурителен стаж и възраст се увеличава средно с 14,82 лв. (13,55 лв. през 2023 г.), за пенсиите за инвалидност поради общо заболяване с 9,17 лв. (7,29 лв. през 2023 г.) и за пенсиите за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест с 14,07 лв. (7,99 лв. през 2023 г.).

Най-голямото регистрирано увеличение в абсолютна стойност (нарастване с 297,70 лв.) е факт при определения месечен размер на пенсия за осигурителен стаж и възраст. При пенсиите за инвалидност поради общо заболяване най-голямото увеличение на месечния размер е с 286,57 лв., а при пенсиите за инвалидност поради трудова злополука и професионална болест – с 263,03 лв.

През 2024 г. трудовите пенсии, при които увеличението на действителния размер е между 1 лв. и 10 лв., са 84 615 (24,12%). Причината за високия дял на пенсиите с малко нарастване на преизчисления размер следва да се търсят предимно в малкото количество допълнително зачетен осигурителен стаж на тези пенсионери, като 33 156 от тях имат допълнителен стаж след пенсионирането под 1 месец. Над 20 лв. увеличение на действителния размер има при 44 287 пенсии или при 12,63% от общия брой на преизчислените пенсии. Увеличение между 10 лв. и 20 лв. е отчетено при 66 051 преизчислени пенсии (18,83%), а с до 1 лев са се покачили 3717 пенсии.

Въпреки извършеното служебно преизчисляване и увеличаване на действителния размер на пенсията, изплащаният размер на 103 064 пенсии (29,39% от общия брой на преизчислените пенсии) не се е променил. При по-голямата част от тях това се дължи на обстоятелството, че действителният размер на пенсията и след преизчисляването е останал под минималния размер, който се изплаща за съответния вид пенсии. Също така, при 388 пенсии изплащаният размер не се е променил, защото действителният им размер след преизчисляването надхвърля нормативно определения максимален размер, който и през 2024 г. запазва своята стойност от 3400 лв. Увеличе-

нието по последния показател е над два пъти спрямо предходната 2023 г., когато броят на преизчислените пенсии, ограничени на т.нар. „таван“, е бил 188.

Както и през миналата година, по отношение на продължителността на зачетения допълнително положен осигурителен стаж най-голям е броят на пенсионерите, на които е зачетен осигурителен стаж от 1 месец до 12 месеца след отпускането на пенсията, съответно - след последното ѝ преизчисляване. Остава относително висок дялът на пенсионерите (122 198), на които служебно е зачетен допълнително положен осигурителен стаж между 1 и 5 години. На 33 156 пенсионери пък е зачетен стаж под 1 месец.

По отношение на преизчислените трудови пенсии в зависимост от тяхната начална дата, данните сочат, че най-голям е броят на пенсиите, отпуснати между 2021 г. и 2023 г. – 121 758. След тях се нареждат пенсиите, отпуснати в периодите 2015-2020 г. (111 339) и 2010-2014 г. (57 028). При последните броят е по-малък в сравнение с миналата (60 942) и по-миналата (70 546) години. Остава най-малък броят на служебно преизчислените пенсии, отпуснати преди 2000 г. – 13 833, като и те намаляват – през 2023 г. са били 15 144, а година по-рано са били 18 077.

Броят на лицата, чиито пенсии са служебно преизчислени за първи път, считано от 1 април 2024 г., е 78 172. Съвсем очаквано голям е броят на пенсиите, които вече са били преизчислявани служебно и през предходните години (мярката беше въведена през 2020 г.) – 272 357 или 77,66% от всички служебно преизчислени пенсии.

Ежегодно преизчисляване на пенсиите през 2024 г.

Освен служебно, пенсиите на работещите пенсионери, които получават пенсии за осигурителен стаж и възраст, за инвалидност поради общо заболяване и за инвалидност поради трудова злополука или професионална болест, могат да се преизчисляват и по заявление на самия пенсионер. Преизчисляването на пенсиите на това основание се извършва всяка календарна година по еднократно подадено заявление от пенсионера.

Необходимите условия, за да бъде включена една пенсия в съвкупността от пенсии, подлежащи на ежегодно преизчисляване, са:

- пенсионерът да има придобит осигурителен стаж и осигурителен доход след пенсионирането, съответно - след последното преизчисляване на пенсията му;
- пенсионерът да е подал заявление с искане за преизчисляване на пенсията му с осигурителен стаж и осигурителен доход.

Основните характеристики на ежегодното преизчисляване могат да се обобщят така:

При ежегодното преизчисляване на пенсията се изчислява нов размер на пенсията, като се взима предвид както допълнително придобитият от пенсионера осигурителен стаж, положен след пенсионирането, съответно - след последното преизчисляване на пенсията му, така и осигурителният доход за този осигурителен стаж. Това означава, че се изчисляват нов индивидуален коефициент и нов размер на пенсията. Когато новият индивидуален коефициент е по-нисък от определения преди преизчисляването на пенсията, новият размер на пенсията се определя само въз основа на данните за допълнително придобития осигурителен стаж от пенсионера.

Работещите пенсионери подават заявления в ТП на НОИ в свободен текст или по утвърден от управителя на НОИ образец (обр. УП-28). Заявлението за ежегодно преизчисляване на пенсията на едно лице с допълнително придобития осигурителен стаж и осигурителен доход след пенсионирането може да бъде подадено и едновременно със заявлението за отпускане на пенсията.

Преизчисляването на пенсиите се извършва веднъж в една календарна година.

В годината на подаване на заявлението пенсиите се преизчисляват от първо число на месеца, следващ месеца на самото подаване, както и от същата дата през всяка следваща календарна година. В случаите, когато едновременно със заявлението за отпускане на пенсия е подадено и заявление обр. УП-28, първото преизчисляване на новоотпуснатата пенсия се извършва през следващата календарна година от първо число на месеца, следващ същия календарен месец, в който е било подадено заявлението.

Пример: Заявлението за отпускане на пенсия е подадено на 3 юли 2024 г., като едновременно с него е подадено заявление обр. УП-28 за нейното преизчисляване. Преизчисляването на пенсията на годишна база следва да бъде извършено, считано от 1 август 2025 г. и от същата дата през всяка следваща календарна година.

При преизчисляването се зачитат допълнително придобитите от пенсионера осигурителен стаж и осигурителен доход в периода след отпускането, съответно - след последното преизчисляване на пенсията, за времето до датата на самото преизчисляване.

Осигурителният стаж и осигурителният доход се зачитат въз основа на данните, които са налични в информационните системи на НОИ, а за самоосигуряващите се лица – на данните за внесените осигурителни вноски, които се отнасят за времето до края на месеца, предхождащ датата на преизчисляването, и са налични в регистрите на института.

Четиримесечният срок за произнасяне на длъжностното лице по пенсионното осигуряване във връзка с ежегодното преизчисляване на пенсиите тече от:

- датата на подаване на заявлението – в годината на подаването му;
- датата, считано от която се преизчислява пенсията - първо число на същия месец, в който е извършено предходното преизчисляване.

В случай че преизчисляването на пенсията с наличните данни за придобития осигурителен стаж и осигурителен доход е по-неблагоприятно за пенсионера, новият размер на пенсията се определя само въз основа на данните за осигурителния стаж за същия период. За да бъде по-благоприятно преизчисляването и с придобития осигурителен доход от лицето пенсиониранието му, е необходимо този доход да е достатъчно висок, за да доведе до изчисляване на по-висок индивидуален коефициент при определянето на размера на пенсията. Тъй като пенсионерите рядко работят при по-добри финансови условия след пенсионирането си, статистиката сочи, че само за около 30% от тях преизчисляването на пенсията се извършва и с наличните данни за допълнително придобития осигурителен доход.

Когато към датата на преизчисляването не са налични данни за допълнително придобит осигурителен стаж и осигурителен доход за периода след отпускането, съответно - след последното преизчисляване на пенсията, длъжностното лице по пенсионното осигуряване постановява разпореждане за отказ за преизчисляване на пенсията. В този случай подаденото от пенсионера заявление за ежегодното преизчисляване на пенсията му губи своето действие и пенсията не подлежи на преизчисляване по този ред през следващите календарни години, освен ако пенсионерът не подаде отново заявление за ежегодното ѝ преизчисляване при наличие на придобит след пенсионирането осигурителен стаж и осигурителен доход.

При отказ за преизчисляване на пенсията и ако пенсионерът допълнително придобие осигурителен стаж през следваща календарна година, пенсията ще подлежи на **служебно преизчисляване само въз основа на придобития осигурителен стаж**. Няма ограничение относно кръга на лицата, които могат да подават заявление за ежегодното преизчисляване. Може да се преизчисли и пенсия на лице, на което служебно е зачетен целият положен след пенсионирането осигурителен стаж и същото е подало заявление обр. УП-28 с искане за преизчисляване и със съответния осигурителен доход.

Статистически данни за ежегодното преизчисляване на пенсиите на работещите пенсионери през 2024 г.

Общият брой на трудовите пенсии, които през 2024 г. подлежат на ежегодното преизчисляване с придобит осигурителен стаж и осигурителен доход по подадено заявление, е 79 589.

Освен с най-голям брой служебно преизчислени пенсии, ТП на НОИ – София-град се характеризира и най-много пенсии, които се преизчисляват ежегодно (19 564). В своеобразната класация следват Пловдив (8565), Бургас (4531) и Варна (4122). Териториалните поделения на НОИ, обслужващи най-малък брой работещи пенсионери, чиито пенсии през 2024 г. подлежат на ежегодното преизчисляване, са тези в Силистра (1035), Добрич (1021) и Видин (586)

Социалният ефект от преизчисляването на пенсиите

Преизчисляването на пенсиите (служебно - от 1 април на съответната календарна година, и ежегодно - по еднократно подадено заявление) намалява сериозно административната тежест за работещите пенсионери. На осигурените лица не се налага да подават заявления за зачитане на допълнително положения след пенсионирането им осигурителен стаж, а преизчисляването на пенсиите им се извършва служебно веднъж годишно от териториалните поделения на НОИ. Не се налага да подават и всяка година заявления за преизчисляване на пенсиите им въз основа на допълнително придобит осигурителен стаж и осигурителен доход, което преизчисляване се извършва всяка година от една и съща дата след еднократно подадено заявление, докато съответният пенсионер продължава да работи и да се осигурява.

Таблица № 3. Ежегодно преизчисляване на пенсиите през 2024 г. с придобит осигурителен стаж и осигурителен доход по ТП на НОИ (по данни към 1 септември 2024 г.)

ТП на НОИ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	ОБЩО
	преизчислени						подлежащи на преизчисляване						
Благоевград	163	282	239	219	138	121	122	117	108	98	132	122	1 861
Бургас	417	1 164	533	420	224	235	285	245	202	188	304	314	4 531
Варна	304	690	469	441	256	289	325	290	225	229	297	307	4 122
Велико Търново	176	429	270	274	136	144	149	143	96	111	148	168	2 244
Видин	35	81	61	81	55	55	48	23	29	34	38	46	586
Враца	103	295	215	166	105	91	93	108	91	71	116	110	1 564
Габрово	100	171	167	100	83	70	88	84	88	85	90	82	1 208
Кърджали	94	205	154	136	103	112	100	70	72	82	91	89	1 308
Кюстендил	95	171	161	130	99	105	114	110	84	103	90	95	1 357
Ловеч	125	214	138	130	90	55	57	89	50	80	100	106	1 234
Монтана	144	296	189	184	141	110	113	108	109	95	127	111	1 727
Пазарджик	121	334	236	234	156	136	140	123	107	98	159	163	2 007
Перник	213	417	321	288	196	197	185	166	150	162	218	224	2 737
Плевен	161	271	187	187	144	130	160	156	135	167	176	146	2 020
Пловдив	766	1 214	919	884	610	694	617	560	531	458	686	626	8 565
Разград	154	132	148	127	66	46	218	81	49	69	69	74	1 233
Русе	251	408	251	259	152	183	166	139	133	148	163	174	2 427
Силистра	70	167	148	113	59	56	103	49	59	68	74	69	1 035
Сливен	107	227	151	122	77	85	87	79	65	62	100	90	1 252
Смолян	290	389	301	248	180	182	153	148	164	139	197	193	2 584
София град	1 570	2 555	2 050	1 955	1 474	1 727	1 617	1 464	1 147	1 111	1 484	1 410	19 564
София област	198	638	483	349	198	203	252	223	176	183	242	242	3 387
Стара Загора	319	627	384	418	290	273	247	261	236	217	301	300	3 873
Добрич	70	169	138	126	78	55	72	65	53	61	67	67	1 021
Търговище	120	317	240	174	114	81	92	84	80	84	78	97	1 561
Хасково	182	372	212	186	105	136	123	122	116	115	151	140	1 960
Шумен	109	163	177	169	116	115	78	68	56	88	89	78	1 306
Ямбол	110	251	162	163	87	80	94	69	64	57	72	90	1 299
Търция	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ЕРМД	0	2	3	1	1	0	3	1	3	1	1	0	16
ОБЩО	6 567	12 651	9 107	8 284	5 533	5 766	5 901	5 245	4 478	4 464	5 860	5 733	79 589

Материалът е подготвен от Станимира Станева – главен експерт по осигуряването в отдел „Методология на отпускане на пенсиите“, дирекция „Пенсии“

На фокус

Противодействието на опитите за злоупотреба със средствата на държавното обществено осигуряване (ДОО) е непрекъснат процес в практиката на териториалните поделения на Националния осигурителен институт (ТП на НОИ). Практиката на поделението в Хасково също кореспондира с усилията и успехите в това национално отговорно начинание на всички регионални офиси на института. И тук стремежът на служителите е за адекватни превантивни действия срещу незаконосъобразния достъп на осигурителни права, които имат за цел да гарантират законосъобразността на отпусканите средства и правомерността на извършаните плащания за сметка на бюджета на ДОО под формата на обезщетения за временна неработоспособност и майчинство, парични обезщетения за безработица, помощи за профилактика и рехабилитация и др. Благодарение на последователната и целенасочена политика и практика по контрола на фактическо и документално ниво, а и като следствие на натрупания през годините професионален опит, в поделението на НОИ в Хасково е изградена и функционира работеща система, призвана да проследява и ограничава опитите за злоупотреби със средствата от фондовете на ДОО.

ПАРИЧНИ ОБЕЗЩЕТЕНИЯ ЗА БЕЗРАБОТИЦА

Европейски регламенти: преценка на обемна информация установява дали е налице законна трудова дейност в чужбина

Зачестяват случаите на подадени заявления за парични обезщетения за безработица (ПОБ) от лица с краткотрайна заетост в друга държава и по тази причина в хасковското териториално поделение е създаден „Регистър на лицата, подали заявления за ПОБ след работа в друга държава - членка на ЕС, с продължителност на трудовата

дейност по-малка от 6 месеца“, с цел задълбочен анализ на тези документи. От началото на т.г. до 30 юни 2024 г. в регистъра са вписани 72 лица с декларирани осигурителни периоди във Франция, Нидерландия, Ирландия и Белгия с най-кратка продължителност от 3 дни. За всички лица се извършва справка за задгранични пътувания от Областната дирекция на МВР, при необходимост се изпращат и писма за по-детайлна информация до други институции и допълнителни запитвания до компетентните институции на другите държави за потвърждаване дали в действителност тези българи са упражнявали законна трудова дейност там. Налице са случаи и на лица, които са упражнявали продължителна дейност във Великобритания, след което работят в държава членка за кратък период.

С оглед предотвратяване на неоснователни плащания по подадени заявления за отпускане на ПОБ от лица с прекратена последна заетост в държава членка на ЕС, които имат настоящ адрес държава извън ЕС, преди извършване на преценка за правото на ПОБ и след извършена справка в Национална база данни „Население“ на Главна дирекция „Гражданска регистрация и административно обслужване“ се изисква информация за постоянен и настоящ адрес за лицето, съпруг/съпруга и непълнолетни деца от съответните общини и справка за задгранични пътувания от ОД на МВР. В случай че лицето има непълнолетни деца се изисква информация от Регионално управление на образованието дали децата са посещавали детско заведение, включително детска ясла и/или училище. След получаване на цялата необходима информация се извършва преценка дали лицето има право на парично обезщетение.

Така след прецизно събиране на данни от чужди компетентни институции и извършени справки в български институции и след извършена прецизна преценка на правото на ПОБ, в периода от 1 януари 2023 г. до 30 юни 2024 г. са издадени разпореждания за отказ на:

1. 62 лица с подадени заявления след трудова дейност в Германия;
2. 12 лица с подадени заявления след трудова дейност в Нидерландия;
3. 4 лица с подадени заявления след трудова дейност в Кипър;
4. 2 лица с подадени заявления след трудова дейност в Италия;
5. 3 лица с подадени заявления след трудова дейност в Ирландия.

Българско законодателство: фиктивни назначения и признание от „работниците“

Казус отпреди няколко години илюстрира характера на опитите за незаконно придобиване на ПОБ. По повод на постъпили заявления за отпускане на парични обезщетения за безработица през 2018 г., от лица, които са упражнявали трудова дейност за кратко време, и поради съмнения за нарушаване на трудовото законодателство е подаден сигнал за извършване на проверка от контролните органи на ТП на НОИ – Хасково на осигурител със съмнения за фиктивни назначения по трудови правоотношения на десетки работници. Очевидната цел е придобиване на право на обезщетение за безработица, което да не е отпуснато за минимален срок и на минимален размер.

След извършена задълбочена проверка за 29 лица, част от които са признали пред контролните органи, че не са упражнявали трудова дейност, осигурителят е предаден на икономическа полиция, след което е образувано и наказателно производство от Районна прокуратура – Хасково. В резултат от наказателното производство е установено, че поради съставяне на неистински документи в периода от няколко месеца неправомерно са изплатени над 53 000 лева от бюджета на ДОО, за което са издадени разпореждания за възстановяване на недобросъвестно получените обезщетения за безработица.

След издаване на задължителни предписания от контролните органи, данните са служебно заличени с оглед ограничаването на ползването им при бъдещи права.

ПАРИЧНИ ОБЕЗЩЕТИЯ ЗА ВРЕМЕННА НЕРАБОТОСПОСОБНОСТ: отново фиктивни регистрации, този път на земеделски стопани

В основата на тази елементарна за контрол и противодействие схема са фиктивни регистрации на лица с цел получаване на парични обезщетения за временна неработоспособност за бременност и майчинство. Особеност е, че тези земеделски стопани често са трайно живеещи в съседна държава.

В края на 2019 г. при извършен анализ на подадени документи за изплащане на парични обезщетения за временна неработоспособност се установяват 71 случая на лица, дългосрочно живеещи в съседна държава, на които чрез подадени пълномощни от тяхна страна в Република България се подават документи за изплащане на парични обезщетения, като за същите се подават и данни в ТД на НАП като осигурени лица - земеделски стопани. За всяко едно от лицата е изискана информация от ОД на МВР за влизания и излизания от територията на Република България, както и информация за извършените им регистрации в Областна дирекция „Земеделие“, в качеството им на земеделски стопани.

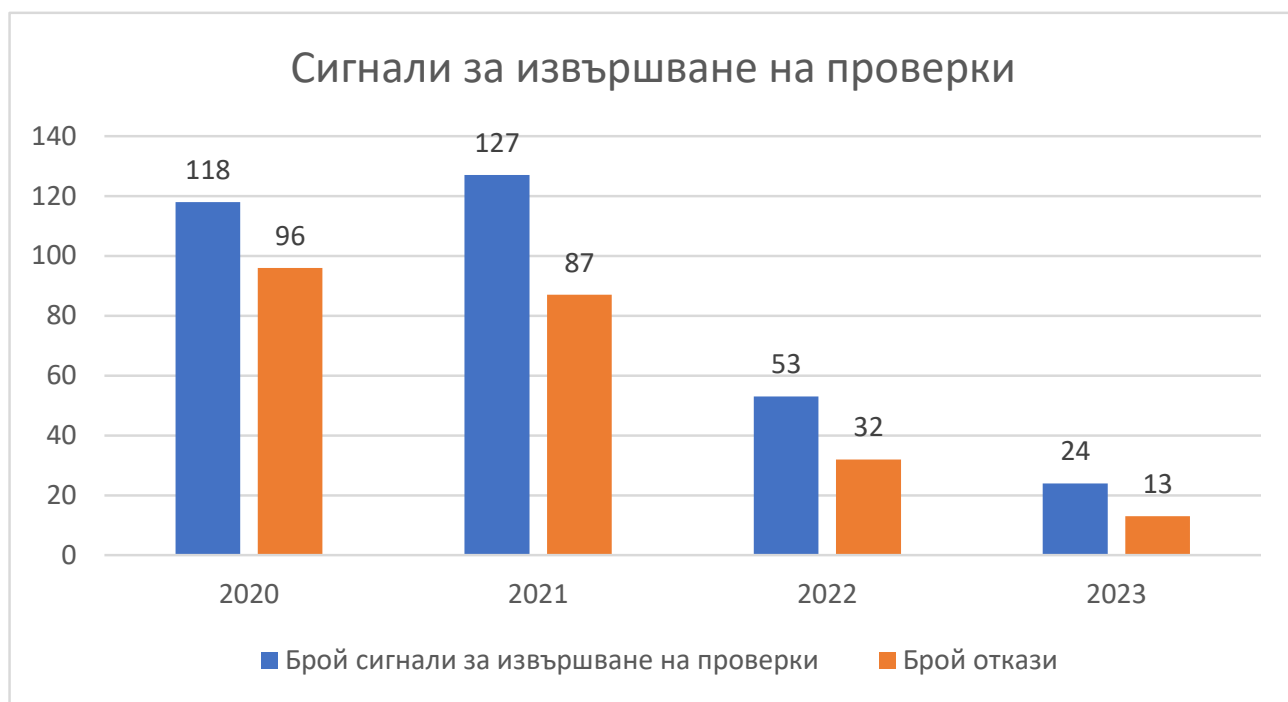
При извършените проверки от контролните органи се констатира като установена масова практика лицата трайно да не пребивават на територията на България, а влизанията им в нашата страна да са единствено с цел разкриване на банкови сметки и упълномощаванията на лица, които ще ги представляват пред съответните институции. На база на извършените проверки са предприети действия по заличаване на данни за осигурителен стаж, който би бил ползван за отпускане на нови краткосрочни обезщетения и пенсии в размер на 883 месеца. На 19 от лицата с разпореждания са събрани неоснователно изплатени суми в размер на над 61 000 лева. На 52 от лицата е направен отказ за изплащане на парични обезщетения, като резултатът е предотвратяване на щети от фондовете на ДОО в минимален размер на 150 000 лв.

Няколко кокошки и две лехи пипер в двора - 2 години майчинство? Не става!

С разкритата практика за регистрация на лица, които не пребивават трайно на територията на Република България, през годините се установиха и много случаи на лица, регистрирали се като земеделски стопани. Те обаче отглеждат минимален брой кокошки или плодове и зеленчуци в двора на къщата си и по този начин не отговарят на условията от Допълнителните разпоредби на Кодекса за социално осигуряване на регистрирани земеделски стопани и тютюнопроизводители, които следва да бъдат изпълнени кумулативно:

- да произвеждат растителна и/или животинска продукция, предназначена за продажба, и да са регистрирани по установения ред;
- да е налице подадена декларация по чл. 1, ал. 3 от Наредбата за обществено осигуряване на самоосигуряващите се лица, българските граждани на работа в чужбина и морските лица;
- да е започнало упражняване на трудова дейност по чл. 4 от КСО от датата, от която декларират, че ще се осигуряват за риска „общо заболяване и майчинство“;
- да са внесени дължимите осигурителни вноски.

През 2020 г. са подадени 118 сигнала за извършване на проверки от контролните органи на ТП на НОИ – Хасково, от тях 96 лица не отговарят на условията и са с постановени откази от изплащане на обезщетения. В следващите години: 2021 г. - 127 сигнала, 87 отказа; 2022 г. - 53 сигнала, 32 отказа; 2023 г. - 24 сигнала, 13 отказа. Очевидният низходящ тренд свидетелства за ефективността на противодействието, потвърждават го и данните за първите 8 месеца на т.г. – 5 сигнала за извършване на проверки, установени 4 лица, които не отговарят на условията и са с постановени откази за изплащане на обезщетения.

Събраните суми от неправомерно изплатени парични обезщетения за временна неработоспособност на лица, регистрирани в качеството си на земеделски стопани по години, са както следва:

- 2020 г. – 22 разпореждания на стойност 54 146.85 лв.;
- 2021 г. – 32 разпореждания на стойност 182 760.51 лв.;
- 2022 г. – 63 разпореждания на стойност 259 279.30 лв.;
- 2023 г. – 46 разпореждания на стойност 261 398.57 лв..

Обжалваните по административен ред разпореждания от лицата през годините са изцяло потвърдени като основателно и правилно издадени от съда.

Извършеният анализ и заложените контролни механизми доведоха до много добър резултат и през годините е налице отлив от извършвани фиктивни регистрации на лицата в качеството им на земеделски стопани и отлив при подаване на документи за изплащане на обезщетения, с което драстично са намалели и случаите за злоупотреби с фондовете на ДОО за милиони левове във връзка с вече разкритата негативна практика.

ПЕНСИОННИ ПРОИЗВОДСТВА: фалшифициране на категориен стаж

Териториалното поделение на НОИ в Хасково обслужва малко над 70 000 пенсионери.

През 2023 г. и първото полугодие на 2024 г. се повиши значително ефективността на противодействието на опитите за злоупотреби със средства от фонд „Пенсии“ на ДОО. В тези опити няма особена фантазия - използване на неистински удостоверителни документи за доказване на осигурителен стаж в пенсионното производство.

На базата на безспорно доказани случаи на представени неистински документи служителите в Хасково добиха полезен опит при преценка на представените документи за външни неточности, използват се и наличните информационни регистри за сравнение, което допринася за своевременно извършване на допълнителни проверки от контролните органи и респективно – за предотвратяване на неоснователно отпускане на пенсии.

През м.г. на Районна прокуратура – Хасково са изпратени 11 случая за общо издадени 15 неистински документа. До настоящия момент по тях са образувани 6 досъдебни производства, извършват се 4 проверки от ОД на МВР – Хасково, а за едно няма постъпила информация. През т.г. на Районна прокуратура - Хасково е изпратен 1 случай за проверка на представен документ за осигурителен стаж, издаден след смъртта на едноличен търговец без правопреемник.

В резултат на непрекъснатия превантивен контрол са елиминирани опити за отпускане на наследващи се пенсии, които като дългосрочно осигурително плащане биха оцетили фонд „Пенсии“ на ДОО със значителни суми.

Измамниците не подминаха и най-големият работодател в област Хасково. През 2024 г. беше представен неистински документ за осигурителен стаж от наследник на починало лице пред друго териториално поделение на НОИ в страната. При извършената проверка се установи неистинността на документа. Бяха предприети незабавни

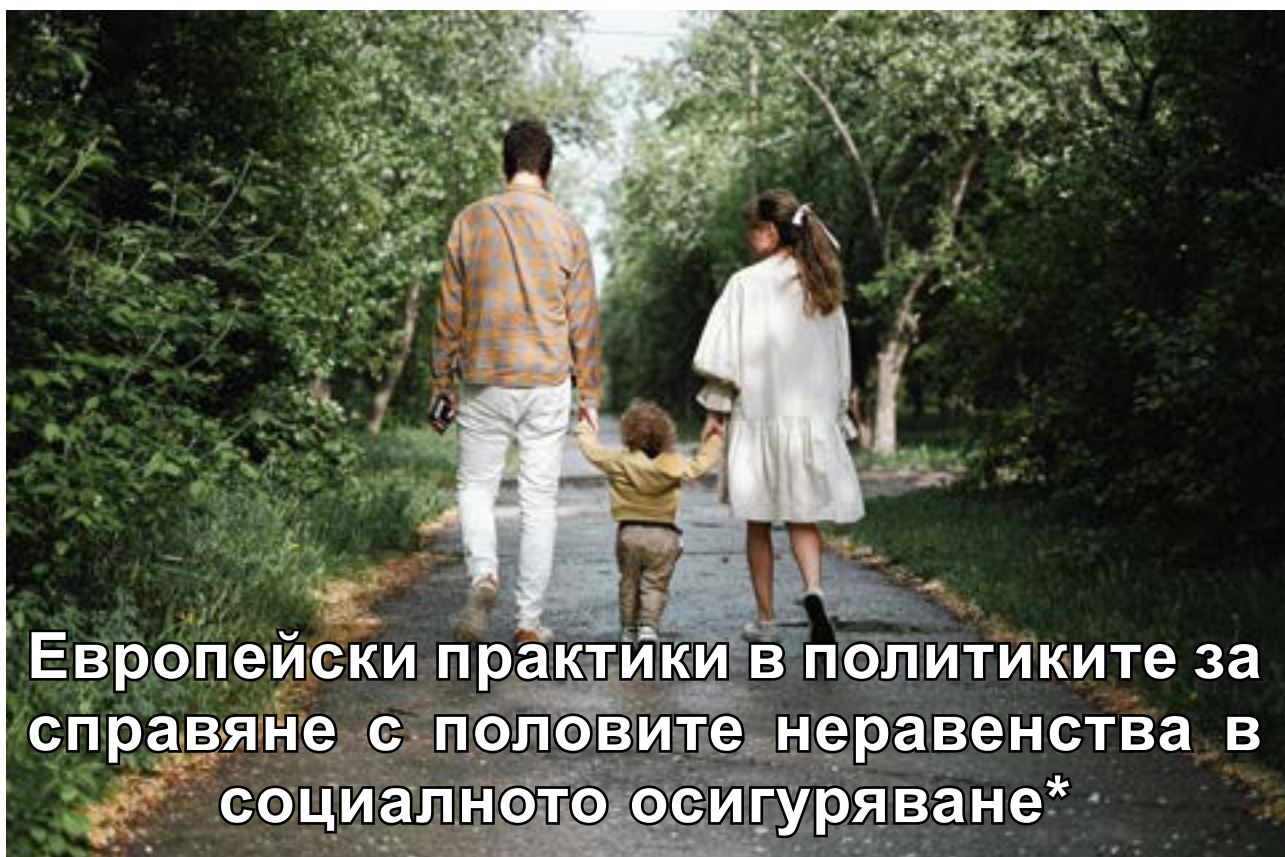
действия между ТП на НОИ - Хасково и ръководството на този осигурител и в териториалното поделение е получена поименна информация за всички издадени образци за осигурителен стаж и доход в периода от 01.01.2000 г. до 31.12.2013 г., като за периода след 01.01.2014 г. предстои предоставянето ѝ.

За времето от 01.01.1991 г. до 31.12.1999 г. работодателят съхранява образци на всички издадени документи за осигурителен стаж и доход и е необходимо извършване на служебна справка с осигурителя. В случаите на получен документ за осигурителен стаж или доход, издаден в периода 2000-2013 г., може да бъде извършена служебна справка със служителите в ТП на НОИ в Хасково.

Зачестяват случаите, при които лица кандидатстват за ранно пенсиониране, но нямат изискуемия осигурителен стаж от първа и втора категория труд. Жена, работеща 8 часа по трудов договор като продавач в Димитровград, твърди, че работи 4 часа по втори трудов договор при условията на втора категория труд като каналджия във Велико Търново. Случаят е предаден на Районна прокуратура - Велико Търново. Семейство мъж и жена пробват ранно пенсиониране с фиктивни документи от една и съща нашумяла фирма. При мъжа е установен истински осигурителен стаж при друг работодател, но в същия период, посочен в неистинския документ. Съпругата на това лице подава заявление за отпускане на пенсия за ранно пенсиониране в ТП на НОИ – Хасково с претенция за положен труд при условията на втора категория труд, с неистински документи от същата фирма. В хода на пенсионното производство се установява, че госпожата получава друг вид пенсия, отпусната от друго ТП на НОИ, пред което „пропуска“ да представи фиктивните си документи.

Материалът е подготвен от експертен екип на ТП на НОИ - Хасково

Системата от взаимоотношения, основана на отчитането на пола, съдържаща в себе си политики за пазара на труда, заетостта и социалните грижи, е от основно значение за благосъстоянието на семействата. Политиките за социална сигурност работят в тази по-благоприятна среда в посока на справяне с половите и всички други неравенства и то през целия живот – от детството през трудоспособната възраст до старостта. По-конкретно, социалното осигуряване, съобразено с пола, включва: фокусирани върху децата обезщетения, които преодоляват съществуващите неравенства, като същевременно насърчават заетостта на жените; обезщетения в трудоспособна възраст, които насърчават споделена отговорност при отглеждането на деца и спомагат за запазване на връзката на жените с пазара на труда; и пенсионни системи за старост, които признават неравенствата на пазара на труда и смекчават тяхното въздействие върху пенсионните плащания.

Въпреки това добре разработените политики са толкова ефективни, колкото са ефективни административните мерки, чрез които те се реализират. Следователно социалноосигурителните администрации трябва да гарантират, че предоставянето на услуги отговаря на специфичните нужди на жените на различните етапи от живота им и на сложното съчетаване на динамиките както на семейството, така и на пазара на труда. Това включва идентифициране на пречките, които могат да възпрепятстват постигането на целите на полово обоснованите политики и разработване на креативни решения за преодоляването им, като по този начин жените и мъжете могат да споделят по-равностойно семейните отговорности и да имат достъп до пазара на труда при равни условия.

Тази статия представя практики от Албания, Финландия, Франция и Турция, като подчертава различните мерки, взети в подкрепа на жените и семействата в различни контексти, и демонстрира значението на индивидуалните подходи. Запознаването със стратегиите и резултатите от тези практики може да осигури ценна информация за политиците, организациите и заинтересованите страни, които се стремят да подобрят системите за социална защита и да насърчат равенството между половете.

Специална закрила за безработни жени (Албания)

Специалната програма за закрила на безработните жени в Албания, която е в действие от 2023 г., осигурява обхват на социалното осигуряване за безработни жени, които трябва да се грижат за деца. Програмата има за цел да подкрепя жени, изправени пред предизвикателствата на пазара на труда, поради наличието на отговорности за отглеждане на деца и на ниски семейни доходи.

Албанското правителство създаде програма за подкрепа на безработни жени с три или повече деца под 18 години, поне едно от които е под 5 години, и общ семеен доход от до 100 000 албански лека на месец. Програмата плаща социалните и здравните вноски на тези жени за първите пет години от живота на третото дете, посрещайки по този начин предизвикателствата като: трудности при намиране или запазване на работа, поради отговорности за гледане на деца; по-ниско заплащане на жените; липсата на социално осигуряване, докато се грижат за деца.

Прилагането на специалната програма за закрила включва и облекчаване на процеса на кандидатстване през електронния портал на албанското правителство. Бенефициентите кандидатстват онлайн, като техните данни се извличат автоматично от електронните регистри за гражданско състояние и данъчната система. Освен това програмата включва месечна проверка на възрастта на децата и на семейните доходи, за да се контролира достъпът до права и да се предотвратят злоупотреби с обезщетения.

Програмата има положителен ефект, като само през първия месец от старта ѝ са финансирани социалните и здравните осигуровки за 5210 безработни жени. До август 2023 г. общо 7233 безработни жени са се възползвали от програмата.

Споделяне на семейния отпуск между родителите (Финландия)

Социалноосигурителната институция на Финландия (Kela) разработи проект в подкрепа на реформата на семейния отпуск, въведен в действие през 2022 г. Реформата имаше за цел да насърчи по-балансирано разпределение на семейния отпуск и отговорностите за гледане на децата между родителите, насърчавайки равенството между половете на пазара на труда. Финансовият елемент обаче често възпираше бащите да се възползват напълно от семейния отпуск, който им се полага.

Основните цели на практиката са: да се даде възможност на родителите да вземат информирано решение относно разпределението на семейния отпуск; да се подкрепят целите за постигане на равенство; да се повиши осведомеността за финансовото въздействие на споделянето на родителския отпуск.

За да се справи с това, Kela разработи лесен за използване онлайн калкулатор, който позволява на родителите да оценят финансовото въздействие на споделянето на семейния отпуск и да сравнят финансовите последици от различните варианти на това споделяне. За първи път инструмент от този вид заработи през февруари 2023 г. Той комбинира данни от няколко различни онлайн калкулатора, предлагани от Kela и Финландската данъчна администрация. Този иновативен инструмент изчислява финансовия ефект върху обезщетенията и данъците едновременно, като предоставя на родителите по-ясна представа за тяхното финансово положение по време на семейния отпуск.

Инструментът беше добре приет (50-100 потребители на ден) и се оказа полезен за родители и експерти, които се нуждаят от по-ясна информация относно родителския отпуск и свързаните с него обезщетения. Успехът на проекта доведе до планове за превод на потребителския интерфейс на шведски и английски през 2024 г. и обмисляне на възможността за публикуване на калкулатора като софтуер с отворен код.

Интерактивно приложение за отглеждане на деца (Франция)

За да помогне на родителите да се ориентират в наличните възможности за подкрепа, Националният фонд за семейни помощи (CNAF) във Франция разработи интерактивен инструмент, който работи от 2023 г. и има за цел да помогне на настоящите и бъдещите родители да се ориентират в различните налични услуги за подкрепа.

Онлайн услугата предоставя насочена, персонализирана информация, основана на зададени към потребителите въпроси. В зависимост от техните отговори, те се насочват към подходящото място, където да попълнят документи, да научат за правата си или да

резервират персонализирана среща. Освен това инструментът насочва потребителите към онлайн информация за наличните услуги.

При близо 2000 раждания дневно инструментът има за цел да улесни достъпа на настоящите и бъдещите родители до информация и до права, като предлага персонализирана подкрепа от бременността до третата година на детето. Той е иновативен, защото персонализира съдържанието въз основа на конкретната ситуация във всяко семейство - със 160 възможни комбинации от отговори и съответните услуги, предоставени от фондовете за семейни помощи и партньорските организации. Той е разработен съвместно с осем фонда за семейни помощи, чийто персонал е обучен да помага на нови и бъдещи родители.

Инструментът беше добре приет с повече от 120 000 посещения, регистрирани на страницата с интерактивна пътека „детето е на път“ между януари и август 2023 г., и се разглежда като успешна практика за подобряване на достъпа до обществени права и предоставяне на цялостна подкрепа в тези ключови моменти от живота на хората .

Подкрепа за регистрирана заетост на жени (Турция)

В Турция през 2021 г. социалноосигурителната институция (SGK) изпълни проект „Операция за подкрепа на регистрираната заетост на жените“, за да увеличи регистрираната заетост на жените и да направи жените предприемачи по-конкурентноспособни.

Проектът е насочен към новооткрити фирми, които са създадени от работодатели жени, и които дават работа на други жени. Той има за цел да увеличи участието в работната сила и да повиши нивата на заетост сред жените чрез създаване на нови работни места за тях. Освен това се стреми да подпомогне предприемачеството на жените и да подобри професионалните им умения, както и пригодността към заетост на техните служителки.

Проектът се изпълнява в седем различни провинции в Турция, като целта е финансова подкрепа на 4000 жени работодатели за наемане на една други жени работнички. Жените работодатели получават безвъзмездни средства за срок от максимум 20 месеца, който е в размер до нетния размер на минималната работна заплата, но не повече от 65% от разходите за минималната работна заплата за сметка на работодателя.

Като цяло проектът е успешен и се очаква да има трайно въздействие върху заетостта на жените в Турция. В края на проекта се очаква около 16 000 жени да се възползват от неговите мерки, включително и жени работодатели и техните работнички, регистрирани в системата за социална сигурност. Проучване, проведено сред 1626 жени работодатели, които са се възползвали от проекта, показва, че близо 70% от тях обмислят да наемат своите работници след края на безвъзмездната подкрепа. Проектът ще продължи през 2024 г. и се очаква да бъде удължен още.

Критични фактори за успех

Взети заедно, описаните инициативи дължат своя успех на комбинация от фактори, включително високи нива на правителствена подкрепа, развитие на персонализирана информация и повишаване на осведомеността, активно използване на дигитализацията и иновациите и подкрепяща държавна и институционална среда.

И четирите проекта са подкрепени от съответните правителства, което гарантира, че разполагат с необходимите ресурси и възможности за изпълнение на своите инициативи. Всички те поставят силен акцент върху предоставянето на персонализирана информация и повишаване на осведомеността. Чрез използването на дигитални платформи и иновативни решения услугите стават по-достъпни и по-ефективни, давайки приоритет на потребителското изживяване при избора на подход. Държавният и институционалният капацитет на организациите са от решаващо значение за успешното изпълнение и възприемане на проектите.

Тези фактори не само допринасят за успешното изпълнение и реализация на всички проекти, осигурявайки широкото им използване и положителната обратна връзка от потребителите, но също така изиграт значителна роля за подкрепата на семействата и увеличаването на капацитета на заетост при жените.

Материалът е публикуван със значителни съкращения и редакции и със заглавие от редакционния екип на бюлетина.

Оригиналният източник:

<https://www.issa.int/analysis/protecting-families-and-supporting-women-gender-responsive-practices-europe>